

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01131

DI FESTUNG

Abraham Sutzkever

*Permanent preservation of this book was made possible
by Beverly Franzblau Baker
in memory of
Morris D. Baker*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

א. סוצקעווער

די פעסטונג

לידער און פאָעמעס

געשריבן אין ווילנער געטאָ און אין וואַרשע 1941 - 1944

אי קוֹפּ אַרְטֵן פּאַרלאַג

דאָס בוך איז דערשינען
מיט דער הילף פון
פעניע און זכריה גאלדמאן
(וואוקיגען, ביי שיקאגע)
אין אַנדענק פון זייער זון
ליאָ גאלדמאן
געבוירן דעם 24טן אָקטאָבער, 1909,
צו זיין 16טן יאַרצייט.

געדרוקט אין 2,500 עקזעמפליאַרן.

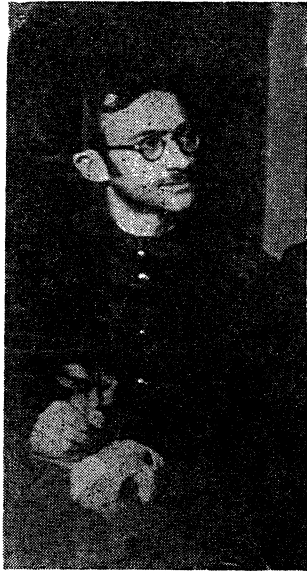
A. SUCKEVER — DI TFISE (Poetry)
Copyright by Yiddisher Kultur Farband (Ykuf), 189 Second Ave.
New York 3, N. Y. 1945. Printed in U. S. A. 25

א י נ ה א ל ט :

זייט	
9	נחמן מייזיל — אברהם סוצקעווער (פאררעדע)
15	אין לעצטן גורל . . .
16	די לערערן מירע
19	דער זקן
21	אין קלויסטער אויף רודניצקער גאס
23	דער געטא-פידלער
26	משה
27	א וואַגן שייך
29	פארפרוירענע יידן
30	מיין רעטערין
32	דער נביא
33	מיין מאמע
38	איציק וויטענבערג
43	און אזוי זאלסטו ריידן צום יתום
46	דערפאר ווייל כ'האב געטרונקען וויין
47	אין קארצער
48	עקזעקוציע
49	א רגע
50	צום חבר
51	איך ליג אין א מיטה
52	ווי נאָענט און ווי ווייט
54	צוויי ברידער
56	צו דרייסיק יאָר
59	א נעם טאָן דאָס אייזן
60	די פעסטונג
62	די בלייענע פלאַטן פון ראַמס דרוקעריי
63	סטראַשון-גאַס צוועלף

זייט

65	באגלייטליד ביים אוועקגיין אין וואַלד
66	און אויב מיין פאָלק וועט בלייבן בלויז אַ ציפער
67	דער פרוי
69	זינג ניט קיין טרויעריקס
70	געבורט
71	גאַלדע
73	כל-נדרים (פאַעמע)
95	דאָס מענטשעלע פון ברויט
97	אַ חלום
99	אַ בריוו
100	דאָס יינגל פון אייזן
101	אין טאָג פון גאולה
103	דאָס קבר-קינד (אַ דראַמאַטישע כראַניק)

אברהם סוצקשוער

אברהם סוצקעווער

ער איז געווען דער אָנגעלעגטער „בן־זקונים“ אין דער מיוחסדיקער יידישער שרייבער־משפחה אין ווילנע, ער איז געווען דאָס שטיפערנישע מוזיניקל, וואָס איז געוואקסן צווישן די אַלטע, גרויע מויערן פון די ענגע ווילנער יידישע געסלעך. צווישן די שרייבער מיט די חרפישע שטערנס און מיט די טיף־געקארבטע קנייטשן, צווישן די „סופר־ווילנע“ מיט די למדנישע בערד און הקירישע חיבורים, איז א. סוצקעווער געווען גאָר עפעס אַ נייס. ער איז אַפילו געווען אַנדערשדיק און אויסטערליש צווישן די יונגע פון „יונג־ווילנע“, וואָס נישט געקוקט אויף זייער יונגקייט האָבן זיי שוין געטראָגן שווערע לאַסטן אויף זיך, לאַסטן אייגענע און לאַסטן פון אַרומיקן שווערן פּאָליטישן און סאָציאַלן לעבן.

צווישן זיינע „יונג־ווילנע“־חברים איז ער געווען דער יינגסטער אין יאָרן און דער יינגסטער צו באַווייזן זיך מיט זיינע דיכטערישע שאַפונג־גען. אַ הויכער, דאַרער, אַ דיך־בייגעוודיקער און אַ שלאַנק־אויסגעצויגע־בער ווי אַ הירש און אַ שטאַרק־ענסטיווער און פילנדיקער — אַזאָ האָט ער זיך באַוויזן אין די ליטעראַריש־דיכטערישע קרייזן פון ווילנע און וואַרשע, זיך באַוויזן און גלייך געזיגט. און ס'איז געווען אין אים און אין זיין שאַפן עפעס פון דעם, וואָס ס'איז פאַרבונדן מיט דער אַמאָליקער פּאָר־שטעלונג פון די „בני־נביאים“, — פון די יונגעטשקע נביאים.

ער האָט דעביוטירט מיט זיינע לידער אין איין צייט מיט אַ צווייטן „יונג־ווילנער“, מיט חיים גראַדע. זיי ביידע זיינען גיך אַריינגעגלידערט געוואָרן אין דער גרופע, וואו ס'זיינען שוין געווען לייזער וואָלף, א. וואָג־לער און די אַלע אַנדערע. אָבער ס'איז שווער זיך פאַרצושטעלן אַזעלכע פאַרשיידנאַרטיקע מענטשן און דיכטער ווי אַט די צוויי — גראַדע און סוצקעווער — זיינען געווען, הגם ביידע האָבן זיי געהערט און געווען פאַרבונדן צו איין גרופע. חיים גראַדע — אַ נידעריקער, פול־געפאַקטער, אַ שווער־באַוועגלעכער, אַ פאַמעלעך־גייענדיקער און ערנסט־טראַכטנדי־קער. און אַזוי אויך זיינע לידער — שווער־וואָגיקע, טיף־אויסגעווייטיק־טע און מיט פּייַן־אָדורכגעדרונגענע. גאַנץ־אַנדערש איז געווען דער

אַמאָליקער אברהם סוצקעווער : אין אים און אין זיינע לידער איז געווען פיל יינגלשקייט און פאַרריסנקייט. געבוירן אין ס מ א ר ג א ן (ליטע) אין 1913, ער איז קוים צוויי יאָר אַלט געווען, ווען זיין פאַמיליע האָט אין 1915 פאַרלאָזט די היימשטאָט, וואָס איז בעתן ערשטן וועלט־קריג פאַר־ברענט געוואָרן. די משפּחה, מיטן יונגן אברהם, זיינען, אַלס אומגליק־לעכע ידישע היימלאָזע, פאַרוואַרפן געוואָרן ערגעץ אין ווייטן סיביר, אין דער שטאָט אַמסק, ביים טייך אירטיש. אין סיביר שטאַרבט דער יונגער פּאָטער, אין עלטער פון אַ 30 יאָר. אין אַ ליד „צו דרייסיק יאָר“ (אין דעם איצטיקן בוך) מאַלט א. סוצקעווער זיין פּאָטער, וואָס האָט פאַרמאָגט זעט אויס, אַ טיף־לירישע נאַטור. א. סוצקעווער דערציילט :

„מיין טאָטן האָט צו דרייסיק יאָר געפלאַצט דאָס האַרץ,
 ביים שפּילן
 רי לוי יצחקס ניגון אויף אַ פּידעלע, פאַרנאַכט — — —
 די פּידל האָט געפלאַצט אויף זיין אַקסל ווי אַ קינד,
 און איר שפּראַך —
 אַ ליכטיקער מאַגנעט,
 האָט צוגעצויגן
 די ווייטע וועלט אין שאַטנ־דיקן כּוּטאַר,
 וואוּ איד, אַ זיבניעריקער בעל־חלום,
 האָב אַרום די פּאָטערלעכע קניען
 זיך געוויקלט.“

א. סוצקעווער גיט צו : „ס'איז געווען אין ליכטיקן סיביר“. אָבער פאַר דער נויטבאַדערפטיקער משפּחה און פאַרן יונגעטשקן אברהם איז דאָס לעבן אין סיביר גאַרנישט אַזוי לייכט און ליכטיק געווען. צו פינף־זעקס יאָר העלפט ער אַרויס זיינע עלטערן צו האַנדלען אויפן מאַרק. אין 1922, צו 9 יאָר קערט זיך אום די יונגע מוטער מיט די יונגע יתומימלעך קיין פּוילן און מען באַזעצט זיך אין ווילנע. א. סוצקעווער לערנט אין אַ ווילנער פּאַלקס־שול און שפּעטער אין אַ יידיש־פּוילישער גימנאַזיע. ער אַרבעט דערנאָך ביי אַ פּאַטאַגראַפּער.

ער הייבט אָן צו פאַרעפנטלעכן זיינע שפּילעוודיקע, וויברירנדיקע און בריוונדיקע לידער. און ס'איז ווי געהיימע קוואַלן האָבן גענומען שלאָגן פון אים. אַ שפּע מיט בילדער, אַן עשירות פון שילדערונגען. אַ מין פאַרפלייץ פון אָנהייב פּרילינג. איך האָב דאָן געהאַט די פאַרשטעלונג, ווי א. סוצקעווער וואַלט אָפּט, ווי ס'שטייט אין פּסוק „זיך איינגעדרייט אין אַ געצווייג מיט זיינע הערנער“, אין אַ געצווייג פון בילדער און שילדערונ־

גען. ער איז נײַט־זעלטן פאַרכלינעט געוואָרן פון אייגענער איבערפּולקייט. און דאָס מערקווירדיקע איז געווען, וואָס די ווילנער מרה־שחורה, די ווילנער ענגשאַפּט, די ווילנער האַרבקייט האָבן נײַט באַווײַזן צו פאַרטרייבן ביי אים די סיבירער בלענדדיקע רחבות, די ליכטיקע באַגינענס, וואָס ער האָט אין די יונג־קינדישע יאָרן איינגעזאַפּט אין זיך אין ווייטן רוסלאַנד. אָבער ווילנע מיט אירע מאַטיוון האָט אָן ספּק זיך אַריינגעריסן אין אים.

א. סוצקעווער האָט געשעפּט זיין יניקה, זיין אינספּיראַציע, זיין שטאַף און וויזיע פון די ביידע היימען, ער האָט זיך אָפּט זוי געראַנגלט צווישן די צוויי ווידערשפּרעכנדיקע סביבות, וואו ס'איז אים אויסגעקומען צו לעבן און צו ליידן.

אין איינעם פון זיינע ערשטע לידער האָט א. סוצקעווער אַזוי בילדע־ריש דערציילט וועגן זיך:

„צווישן היים און היים
ליגן ווילדע מיילן,
און דער וועג איז פול
מיט פליענדיקע פּיילן.
פון וואַנעט — איז באַוואוסט,
נאָר וואוהין — נישט קלאַר איז —
אַ שמייכל אויפן ליפּ,
און אַ בינטל שטרוי, —
נאָר דער גורל ביטשט —
איז שליידער זיך און וואַגל,
ערגעץ וואָרט אַ היים
מיט פּייערדיקן האַגל.“

אַט אַזוי האָט געזונגען דער יונגער, קוים־צוואַנציק יאָריקער דיכ־טער, וואָס גאָר־יונג אין יאָרן, איז ער שוין געווען זאַט מיט צרות, און וואָס גורל האָט אים געבייטשט און געשליידערט אין וואַגל.

אויפן אויסזיכט — אַ זאַרגלאַזער, פּריידיקער און לייכטשפּילעווי־דיקער בחור. אָן אַמביציעזער און מיט אַ יינגלשער צעשוּיבערטקייט אין זיין אויסזען, אין זיין האַלטן זיך, אָבער אין תּוך — שוין מיט אַ שפּאַר ביסל ביטערע לעבנס־דערפאַרונגען אויף זיינע צאַרטע פּלייצעס. שטענדיק איז ער געווען אַ געפּוצטער, מיט דער געדיכטער „שעוועלירע“ אי־בערן שטערן, און מיט לידער אויף לידער, וואָס האָבן אין יענע יאָרן גע־פּלייצט און געשטראַמט פון אים.

שפעטער רייסן זיך ארויס אין זיינעם אַ ליד (פון יאָר 1935) אַזעלכע שורות, וואָס זאָגן עדות אויף אינעווייניקסטע פיינען:

„ווי אַ קוואַל פון דעם ערדישן האַרץ אַרויס
רייסט זיך מיין לעבן צו ליכטיקייט.
אין דער טיפּעניש פון מיין בלוט
ברילט דער ווייגערדיי פון אַ לייב אַ פאַרוואַנדיקטן“.

אַט די ווערטער האָבן זיך נישט צוגעפאַסט צום יינגעטשקן א. סוצ' קעווער, וואָס אויסערלעך האָט ער אויסגעזען ווי אַ פּליטער-פּלאַטער. די וואונדן און פּלאַגן זיינען אָבער געווען טיף-אינעווייניקסטע, טיף-אייגענע. איז ער דאָך געווען אַ קינד פון דער צייט פונעם ערשטן וועלט-קריג און פון די פּרעניותן, וואָס יענע צייט האָט מיט אַ פּולער האַנט איינגעטיילט די אַרעמע יידישע מאַסן, וואָס האָבן געוואוינט אַרום און אויף די קריגס-פּראָנטן. און איז ער דאָך אויפגעוואַקסן אין דער יידישער ווילנע אין די שווערע טרויעריקע צייטן פונעם האַלב-פאַשיסטישן פּוילן. אָבער די אַלע שוועריקייטן האָט ער מסתמא באַקעמפט אין זיך, פאַרבאָהאַלטן זיי דער-וויל פונעם זייטיקן אויג.

ער איז לייכט געטראַגן געוואָרן אויף די 'כוואַליעס' פון אייגענער שטראַמיקער שפּראַך, ער האָט זיך געלאָזט פאַרוויגן פון אייגענעם וואויל-קלינגעוודיקן פּערו, ער איז פאַרכאַפט געוואָרן פון אייגענע עשירותדיקע מעטאַפּאָרן און אימאַזשן. און דאָס איז געווען זיין מעלה און חסרון. ער האָט איבערראַשט מיט זיינע וואוילקלינגענדיקע לידער. ער איז אָבער אַפט געווען ווי אין געפּענקעניש ביי זייער צעכוואַליעדיקייט און צע-ברויזטיקייט. אין דעם זינען איז ער, באַוואוסטזיניק אָדער נישט-באַ-וואוסטזיניק, געווען אַ תּלמיד פון פּרץ מאַרקיש — ווי יענער (אין די ערשטע יאָרן פון זיין שאַפּן) איז ער געווען אין געווירבל פון פאַרפּלייצנ-דיקע מאַטיוון און געפּילן, וואָס ער האָט נישט געקאַנט באַהערשן און באַ-וועלטיקן. א. סוצקעווער האָט געשאַפּן זיינע לידער אין דעם צושטאַנד פון „שטורעם-און-דראַנג“, און אַפּטמאַל — אין געאיייל, אין געלאַף, און מיט אַ פאַרכאַפּטן אַטעם. זאָגט ער טאַקע וועגן זיך אין אַ ליד: „אויפן פּלי-פּערד פון נאַכט געלאָזן זיך פאַראויס“, און אין אַ צווייטן ליד זעט ער זיך „פאַרשטאַכן מיט פאַרלאַנגען ווי מיט הונגעריקע בינען“. און נישט אומזיסט געפינען מיר אַפט אין זיינע לידער דאָס וואָרט „פּלאַ-טער“, „פּלאַטערדיק“, אָדער „געצאַפּל“ און „צאַפּלענדיק“ — אַזאַ איז געווען אין יענער צייט זיין געמיט- און שאַפּונגס-צושטאַנד.

און אַט איז איינע פון זיינע כאַראַקטעריסטישע לידער, — עס הייסט

„פראגמענט“, וואָס האָט אין זיך אויטאָביאָגראַפֿישע שטריכן:

„ווידער —
ווי אַ דימענט פון אַ ימיק־טיפּן דנאָ
בליצט אויף אין מיר
מיין צאָפּלדיקע קינדהייט,
אַט־די,
וואָס כ׳האַב אויף וויאַרטן פון סיביר
(מיין היים — שוין לאַנג נישטאַ)
צערטן און צעווינדיקט.

בלאַנקער שניי,
אַ כוּטאַר ביים אירטיש.
געבלענד פון פעלדער,
און אין געדריי
פון שניי
אין טאַיגע־הימן,
בוי איד,
גיי איד אויף
צום בלויען הימל“.

אין אַן אַנדער ליד, מיטן נאָמען „ביי טויערן פון געטאַ“ (געשריבן אין 1937) מאַלט ער אונדז האַרציקע אָבער טיף־טרויעריקע בילדער פון זיין נייער היים, פון דער טייערער יידישער ווילנע, מיט גאַר איר שטאַלצער אַרעמקייט, מיט גאַר איר קאַלאַריטרייכער יידישקייט. דאַן, מיט אַכט יאָר צוריק, האָבן מיר זיך גאַרנישט פאַרגעשטעלט, אַז דאָס וועט זיין אַ מאָנומענט פון דער יידישער ווילנע, וואָס איז פאַרפֿיניקט און פאַראומוירדיקט געוואָרן די לעצטע יאָרן מיט איר גאַנצן מענטש־לעכן האָב און גוטס און מיט אירע אַלע זעלטענע אַלט־יידישע און יידיש־וועלטלעכע קולטור־אוצרות.

עס איז געשען אַ נס, וואָס פון צווישן די קרוב צו הונדערט טויזנט אומגעבראַכטע און דערמאַרדעטע ווילנער יידן האָט זיך אָפּגעראַטעוועט דער דיכטער אברהם סוצקעווער. די יידישע ווילנע, ווי אַלע יידישע שטעט און שטעטלעך אין מזרח־איראָפּע, איז געווען איבערגעגעבן צו אַלדי גרויזאַמקייטן און בעסטיאַלישקייטן, וואָס די „העכערע“, „ריינע“ נאַצישע נאַציע האָט מיט אַ מערקווירדיקער אכזריותדיקייט און ראַפּי־נירטער ברוטאַלישקייט אָנגעווענדט צו דער יידישער באַפעלקערונג.

צווישן דעם ביסל „שארית-הפליטה“, צווישן די צענדליקער אָפּגעראַטע-
זועסע האָט זיך אויך אויפגעהיט דער דיכטער אברהם סוצקעווער, — אַ
לעבעדיקער עדות פון דעם מאוימדיקן „לעבן“ אין געטאָ, אַ לעבעדי-
קער עדות פון די פּאַרטיזאַנען-קאַמפּן אַרום ווילנע. א. סוצקעווער האָט
זיך באַטייליקט אַפּריל 1944 אין דער קאַנפּערענץ פון דעם אַנטי-פּאַ-
שיסטישן קאַמיטעט אין מאַסקווע, וואו ער האָט געשילדערט דעם מורא-
דיקן חורבן פון דער יידישער באַפעלקערונג אין ליטע, ווי אויך די העל-
דישע קאַמפּן און דעם איבערמענטשלעכן ווידערשטאַנד פון די פּאַרטי-
זאַנען-גרופּעס אין די וועלדער, וואָס ער אַליין האָט מיטגעמאַכט אין די
יאָרן 1941-1944.

פאַר אַט-די עטלעכע יאָר האָט א. סוצקעווער, צוזאַמען מיט די אומ-
גליקלעכע ווילנער יידן, איבערגעלעבט און איבערגעפּייניקט די אַלע
מוראדיקייטן, וואָס קיין מענטשלעכע משוגענע פּאַנטאַזיע האָט זיך עס
נישט געקאַנט פאַרשטעלן.

די לידער און פּאַעמעס, וואָס קומען אין דעם בוך, זיינען, ווי א.
סוצקעווער גיט אָן אַליין, „געשריבן אין ווילנער געטאָ און אין וואַלד“
אין די דערמאַנטע פּיר יאָר. געשריבן איז נישט דאָס ריכטיקע וואָרט
פאַר די טיף-פּיינלעכע, טיף- אויפּטרייסלענדיקע אויסגעוויינען, אויס-
געשרייען. וועגן די לידער און פּאַעמעס ווילט זיך נישט אין דער קור-
צער אָפּהאַנדלונג וועגן דעם פּריערדיקן אברהם סוצקעווער צו רעדן. דער
לייענער דאַרף די טיף-ווייטיקדיקע גרויליקע שאַפּונגען לייענען און
ווידער לייענען, לייענען און אויסווייטיקן און אַדורכפּייערן זיי, ווי דער
דיכטער גופּא האָט זיי אויסגעווייטיקט און אַדורכגעפּייערט.

ג. מייזיל.

נאָוועמבער 1945.

~

אין לעצטן גורל גיב מיר פרייד און ווילן,
צו דערזען אַ פּאַלאַץ אין אַ חרובן געביי ;
איך זאָל צו יעדער צייט מיין צייט דערפילן
און אַנקלאַפּן מיין גייסט ווי דורך אַ טורמע־וואַנט : ביסט פריי.

אין לעצטן גורל זעטיק מיך מיט גלויבן,
אַז מאַרגן וועלן זיבן זונען אויפגיין אין אַ טרער,
אַז ערגעץ נעמען שפּראַצן שוין אין אויסגעלייזטע שטויבן
גיבורים־קערנער, מאַכטיקע מיט ווילן און באַגער.

אין לעצטן גורל טרייב אין מיר אַ שטורעם,
אַרויסצורייסן יעדער פּלעק און וואַקלדיקן קלאַנג.
און שמעלץ ווי גאַלד מיך איבער אין דיין פורעם,
די פּסולות זאָל זיך אַפּטיילן און בלייבן זאָל געזאַנג.

און גיב מיר ליבשאַפט צו מיין מידער שנאה,
צום זשאַווערדיקן טרויער — קלאַרן מיט.
אין לעצטן גורל ברענג מיך אין דער בחינה
צו פילן, אַז דאָס ערגסטע לעבן, אויב עס בענקט — איז גוט.

2טער מערץ, 1943.

די לערערין מירע

מיט לאַטעס אויף לייבער, צעשניטן אין פאַסן,
מע טרייבט אונדז אין געטאָ, עס גייען די גאַסן.
די הייזער באַגלייטן אויף אייביק געזעגנט
און שטיינערדיק ווערט יעדער גזירה באַגעגנט.

אין תפילין ווי קרוינען מאַרשירן די זקנים,
אַ קעלבעלע גייט מיט אַ וואָרפֿטייך אינאיינעם.
אַ פרוי שלעפט אַ גוסס פאַרקלעמט אין די נעגל,
אַ צווייטער — אַ בינטעלע האַלץ אויף אַ וועגל.

און צווישן זיי אַלע — די לערערין מירע.
אַ קינד אויף איר אַרעם — אַ גילדענע לירע.
אַ קינד אויף איר אַרעם, ביים הענטל אַ צווייטן,
אַרום די תלמידים, — באַגלייטן, באַגלייטן.

און קומט מען צו יידישער גאַס — איז אַ טויער,
נאָך וואָרעם דאָס האַלץ ווי אַ קערפער אַ רוייער.
און גלייך ווי אַ שליוז פאַר געטריבענע שטראַמען,
ער טוט זיך אָן עפּן, פאַרשלינגט אין די תהומען.

מע יאַגט איבער חורבות אָן ברויט און אָן פייער,
דאָס ברויט איז אַ בוך, און דאָס ליכט איז אַ בלייער.
פאַרזאַמלט די קינדער אין חרובער דירה,
עס לערנט זיי ווייטער די לערערין מירע.

זי לייענט זיי שלום-עליכמס אַ מעשה,
עס פינקלען די קינדער און לאַכן בעת-מעשה.
זי פלעכט זיי מיט בלויאינקע סטענגעס די צעפלעך
און ציילט איר פאַרמעג : הונדערט דרייסיק די קעפלעך . . .

צוגלייך מיט דער זון איז די לערערין מירע
שוין וואך און זי ווארט אויף די קינדערלעך אירע.
זיי קומען. זי ציילט. א, ניט ציילן זיי בעסער!
דורך נאכט האט דא צוואנציק פארשניטן א מעסער . . .

איר הויט ווערט א שויב אין פארנאכטיקע פלעקן.
נאך ס'טאך זיי ניט מירע די קינדער אנטפלעקן.
פארבייסט זי א ליפ און מיט גבורה באנייטער
דערציילט זי פון לעקערטן, מונטערט זיי ווייטער.

דורך נאכט האט א גראקייט באצויגן די הייפן,
און גרוי ווערט דער לערערינס האר אויף די שלייפן:
זי זוכט אינעם קעלער איר מאמען דער בלינדער —
צוזאמען מיט איר, פעלן זי בעצן קינדער.

ווען זון האט די בלוטן געטריקנט, האט מירע
באהאנגען מיט גרינס די פאריתומטע דירה;
— געקומען דער לערער גערשטיין, מע וועט זינגען
דער כאר זאל אריבער די מויערן קלינגען . . .

שוין קלינגט עס: „ניט ווייט איז דער פרילינג . . .“ נאך אונטן
די העק און באנגעטן צעטרייטלעך די גרונטן.
מע שלעפט פאר די האר פון די קעלערס און לעכער.
„ניט ווייט איז דער פרילינג“ פארקלינגט אבער העכער.

שוין זעכציק פארבליבן אן שוועסטער, אן מאמען . . .
די לערערין מירע איז אלע צוזאמען.
ס'איז נאענט א יום־טוב, איז טייבעלעך קינדער
א פארשטעלונג דארף מען באווייזן געשווינדער!

צום יום־טוב — ניטאָ מער ווי פּערציק . . . נאָר איטלעך
מיט ווייסניקן העמדל, מיט ליכטיקע טריטלעך.
די בינע איז פּריש, מיט אַ זון, מיט אַ גאַרטן,
מע קען אַזש אין טייכל זיך אויסבאַדן דאַרטן.

ביים לייענען פּרצעס דריטע מתנה,
האַט אונטערגעזעגט דאָס געביי די סכנה.
זיי האָבן געכאַפט! און פאַרטאָג איז געבליבן
פון הונדערט מיט דרייסיק, בלויז מירע און זיבן.

אַזוי ביז די האַק האַט צעשפּאַלטן דעם זינען
איז מירע אַ בלום — און די קינדערלעך — בינען.
שוין גרוי איז די בלום — און פאַרזעלקט אירע גלידער
נאָר מאַרגן אין טוי, וועט זי אויפּבליען ווידער.

10 מאַי, 1943.

דער זקן

... עס ליגט אין קלויז אין חרובער אן איינגעקנוילטער זקן,
ער ליגט אויף אַ צעפליקטער ספר-תורה און ער פאסט.
דאָס טאַג-ליכט הענגט אין פאַליש, ווי אַ האַנטעך אויף אַ האַקן
און ס'וואַרט דער ייד, עס זאָל שוין קומען דער געהאַפטער גאַסט ...

צופוסנס ליגט אַ טלית, און צוקאַפן אַ מגורה,
עס בליצט דער זון-פאַרגאַנג אין איר צעשפיגלטן קרישטאַל.
דער ייד האָט מיט זיין אַדערדיקער האַנט געקריצט די תורה
און מיט זיין אייגן בלוט פאַרענדיקט שרייבן זי דאָס מאַל.

דער פאַרמעט איז מיר ווייט און פרעמד, נאָר מיר איז נאָענט דער זיידע,
איך ברענג אים ברויט און זוך אַרום אין טונקלקייט זיין קול ...
און כאַטש ער איז אַליין, מיר דוכט, — ס'איז דאָ אַ גאַנצע עדה,
זי שפיגלט זיך געהיים אין דעם פאַרטונקלטן קרישטאַל.

פאַרחתמעט איז דעם זקנס וואַרט, פאַרחתמעט איז זיין נאָמען —
און ווען איך קום אויף מאַרגן, ליגט ניט אַנגערירט דאָס ברויט.
אין פאַרמעט איינגעזייגט די ליפן ווי צעברענטע שוואַמען,
און ביים דערהערן טריט, איז לעבט ער אויף, ער מיינט: דער טויט ...

און קיינמאַל קוקט ער מיך ניט אָן. ער וויל ניט קענען קיינעם.
ער הונגערט. און זיין לייב טריפט אויס ווי חלב פון אַ ליכט.
די תורה וויקלט אים אַלץ מער דעם הונגער-גוף דעם ריינעם,
און דער, אויף וועמען ס'וואַרט דער זקן — קריכט און קריכט און קריכט ...

און ווידער ברענג איך אים אַ טרונק, אַ סקאַרינקע, און ווידער —
עס בלייבט ווי נעכטן ניט באַרירט פון זקנס דאַרע הענט.
און כ'זע ווי ס'גוססן אַרויס די דורות פון די גלידער
און מאַלן אין לבנה-שיין צוואהס אויף די ווענט.

ביז איינמאל כ'האב דעם פארמעט פון זיין קאפ אראפגעריסן :
— פארשעמט ניט ברויט מיט וואסער, נעמט אין מויל!
און ס'האט דער ייד געענטפערט : — פון אזא מין וועלט געניסן ?
א, זאל זי מיט איר גאב צוזאמען, ווערן אש און קויל.

אויף מארגן האט זיך ווידער אין קרישטאל פון דער מגורה
מיט זיינע קנייטשן-פייערן דער זון-פארגאנג פארטיפט.
און ארום זיך אליין האט זיך געוויקלט שוין די תורה —
דער זקן איז פארגאנגען אין דער פארמעטענער שריפט.

15טער נאוועמבער, 1942

אין קלויסטער אויף רודניצקער גאָס

וואָס טו איך דאָ אין קלויסטער אין דעם קאַלטן ?
— די ערד איז פול, ניטאָ זיך וואו באַהאַלטן . . .

ס'איז שטיל. מיין אַטעם ווי אַ פליג־דאָ זשומעט,
די מירמל־וויילן טראָגן הויך דעם אומעט.

איך שעפּ אין האַנט ווי וואַסער די לבנה —
באַגיס די ווענט, די וואַקסענע מאַדאַנע.

באַגיס דעם גאַט, די דערנער אויף זיין שטערן,
און ס'וואַסער לייכט און הענגט אויף אים ווי טרערן.

כ'דערצייל, אַז מיט אַ האַק האָב איך צעבראַכן,
די געטאָ-וואַנט און דאָ אַהער פאַרקראַכן.

— „דו גלייבסט מיר ניט ? דו ביסט דאָ אַפּגעזונדערט ?
די שחיטה איז ניט ווייט אַ שפּאַנען הונדערט . . . “

ער צוקט . . . מיר דאַכט ער הערט וואָס איך דערצייל אים ;
איך נעם אַראָפּ דעם מענטשן פונעם צלם.

אויף דרייענדיקע טרעפּ מיר יאָגן אויבן,
פאַרביי די זיילן, וועלבונגען און שויבן.

לבנה יאָגט פאַראַויס און ברענגט אונדז העכער,
צום קופּער-גלאַק, צעווישן בלויע לעכער.

איך ווייז אים אויף די געסעלעך די זיבן :
— „דאָרט איז מיין מאַמע קראַנקערהייט פאַרבליבן.

א. קוק אַרונטער אויף דעם קינד און זקן,
ס'צעווינגן זיך פון וועגן זיי די גלאַקן."

ער פליט אַראָפּ אויף דר'ערד . . . זיין אַלטער דרימל
צעפלאַצט זיך ווי אַ שאַלעכץ קעגן הימל.

און לעבן מיר אַ לעבעדיקער שטייט ער,
אַ היימישער, אַ נאַקעטער, אַ גרייטער. —

— „ברען אויס מיר אויפן האַרץ אַ געלע לאַטע,
איך גיי אַהין . . . איך בין דיין ברודער, טאַטע."

ער גייט אַהין. ס'באַגלייט אים די לבנה,
עס יאַגט אים אָן די וואַקסענע מאַדאַנע;

און דורך דער וועלבונג זע איך זיי צוזאַמען,
אין זעלבער מחנה מיט מיין קראַנקער מאַמען.

23טער נאָוועמבער, 1942

דער געטא-פידלער

פון זינט ער הערט ניט זיינע קלאנגען, —
האט אים אַ גרויע וואַנט פאַרשטעלט.
און וואָר און חלום איז פאַרגאַנגען :
די פידל האָט אים דאָ געפעלט.

אָוועק איז מיט איר קלאַנג באַזונדער
זיין קלינגעוודיקער גייסט, די וועלט,
עס האָט זיך אָפגעטאַן דער וואונדער :
די פידל האָט אים דאָ געפעלט.

ער האָט זי אין געהיימען טרויער
פאַרגראָבן ווי אַ פלאַש מיט ווייך,
אויף יענער זייט פון שוועל און טויער
נאָך איידער ער איז דאָ אַריין.

און אַן דער פידל וואָס באַטייט ער ?
— אַ ביינער־פורעם אָן אַ דעק !
עס רינט אַדורך די צייט, גייט ווייטער,
און ווי געקומען, גייט אָוועק.

אַ טרער איז מער ניט ווי אַ טראָפּן,
אַ וואָרט, — אַ שטויבעלע אין ווינט.
דער זונפאַרגאַנג ביי אים צוקאַפּן
איז גרוי נאָך איידער ער צערינט.

און ס'לעבט דער מענטש ווי אין אַ שפיגל,
ער לעבט און ווייס ניט וואָס ער טוט.
און בלוט אויף שטיינער און אויף ציגל,
עס ווייס ניט אַז מען רופט עס בלוט.

און ער האָט איינמאַל מיט אַ רידל
ביינאַכט אַרױסגעשפּאַנט געהיים
צום אויפגראַבן די טרייע פּידל
אין ערד פון חרובדיקער היים.

ער מוז די פּידל טרעפּן, טרעפּן,
און טרינקען פון איר קוואַל דאָס ליכט . . .
און ס'האַט געגעבן זיך אָן עפּן
דער לעצטער אויפגעפלאַצטער שיכט.

ער טוט אַ כאַפּ זי פון דער נידער,
די פּידל וואַרפט אויף אים אַ שטראַל :
און ביי די ווענט ער שאַרט זיך ווידער,
און קומט אין יידישן קוואַרטאַל.

און פאַר די זעלבע גרויע שטיינער, —
צעשפּילט ער זיך ווי זיין פאַרלאַנג,
אַז יעדער שטויב און שטיין ווערט ריינער,
און ווי אַ הערשער גייט דער קלאַנג.

און ווערטער פרייען זיך ווי קינדער,
און קינדער זיינען גאַר מוזיק,
עס נעמען רירן זיך אַצינדער,
די מתים, אויפגעוועקט פון סמיק.

און ס'קומען מחנות פון די גריבער,
חברים אַנגעטאַן אין טוי.
און אָט איז אויך דער זון דער ליבער
און אָט איז אויך די טויטע פרוי.

און יעדער איינער ביים דערהערן,
ער ווערט געשטארקט, ער ווערט באהעלט,
און טרערן זיינען ניט קיין טרערן,
אין יעדער לייטערט זיך אַ וועלט.

און אַלע שפּאַנען, אַלע גאַפּן,
דערזעען זיך צום ערשטן מאל.
דער קלאַנג האָט ווידער זיי באַשאַפּן
מיט נייעם האַרץ, מיט נייעם קול.

און בלוט אויף שטיינער איז אַ שטורעם,
און יעדער וואָרט איז גאָר אַ שפיז,
און יעדער קעלער איז אַ טורעם,
און יעדער מענטש איז — וואָס ער איז.

17 יוני, 1948.

מ ש ה

ווער איז די פרוי וואָס פּלאַטערט מיר אַנטקעגן,
און ביי איר ברוסט אָן עופּעלע אין דרעמל ?
זי פּלאַטערט דורך צו דער וויליעס ברעגן
און אויף איר ברוסט דאָס קינד — אַ ציטערנדיק פּלעמל.

זי איילט צום ברעג, זי שפּרינגט אין דער וויליע,
און גראַבט זיך איין אין רוישנדיקע שטראַמען.
דאָס קינדעלע באַזעצט זי אויף אַ קריעה
און זי — נעמט זינקען, זינקען אין די תּהומען.

ווי ווייט איז די וויליע פּון דעם נילוס ?
אין זעלבן וואַסער ציען זיך מעת־לעתה, נאָך מעת־לעתה,
און גרויל פּון אייביקייטן האַט דאָך אַ רגילות
באַנייען זיך — דער מענטש זאָל גיט פּאַרגעסן.

זי שטרעקט אַרויס צום לעצטן מאָל די פינגער
און שלעפט די שקיעה מיט אין תּהום, די כּוואַליעס שווימען
איר אַריבער שטראַמיקער און גרינגער
און אויפן ברעג אַליין בלייב איך אַ סימן.

די קריעה טראַגט דעם פּרילינג אַ מתנה :
אַ דרעמל-קינד אין פּרירנדיקע טרערן.
און איך באַגלייט עס ביז צו דער לבנה
און זאָג : אַ נייער משה זאָלסטו ווערן !

15 אַפּריל, 1943.

א וואָגן שײַד

. . . די רעדער יאָגן, יאָגן,
וואָס ברענגען זיי מיט זיך ?
זיי ברענגען מיר אַ וואָגן,
מיט צאָפלענדיקע שײַד.

דער וואָגן ווי אַ חופּה
אין אַוונטיקן גלאַנץ ;
די שײַד — אַ פּולע קופּע
ווי מענטשן אין אַ טאַנץ.

אַ חתונה, אַ יום־טובּ ?
צי האָט מיך ווער פאַרבלענדט ?
די שײַד — אַזוינע נאַנטע
אויף ס'ניי איך האָב דערקענט.

עס קלאַפּן די אַפּצאַסן :
וואוהיין, וואוהיין, וואוהיין ?
פון אַלטע ווילנער גאַסן
מע טרייבט אונדז קיין בערלין.

איך דאַרף ניט פרעגן וועמעס,
נאָר ס'טוט אין האַרץ אַ רײס :
אַ, זאָגט מיר שײַד דעם אמת,
וואו זיינען זיי די פּײַס ?

די פּײַס פון יענעם טופּל
מיט קנעפעלעך ווי טוי, —
און דאָ — וואו איז דאָס גופּל,
און דאָרט וואו איז די פּרוי ?

אין קינדער-שיך אין אלע
וואָס זע איך ניט קיין קינד ?
וואָס טוט ניט אָן די כלה
די שיכעלעך אַצינד ?

דורך קינדער-שיך און שקראַבעס
כ'דערקען מיין מאַמעס שיך !
זי פלעגט זיי בלויז אויף שבת
אַרויפציען אויף זיך.

און ס'קלאַפן די אַפּאַסן :
וואוהין, וואוהין, וואוהין ?
פון אַלטע ווילנער גאַסן
מע טרייבט אונדז קיין בערלין.

1 יאנואַר, 1943.

פארפרוירענע יידן

האָסטו געזען איבער פעלדער מיט שניי
פארפרוירענע יידן אַ ריי, נאָך אַ ריי?

זיי ליגן אָן אַטעם, פארמירמלט און בלאַ,
נאָר טויט איז אין זייערע קערפערס ניטאָ.

ווייל ס'פינקלט אויך ערגעץ פארפרוירן דער גייסט,
ווי אַ גילדערנער פיש, אין אַ כוואַליע פאראייזט.

זיי ריידן ניט, שווייגן ניט. יעטווידער ט ר אַ כ ט,
און די זון ליגט פארפרוירן אין שניי אויך ביינאָכט.

עס גליט אויף אַ ראָזלעכער ליפּ אין געפרייר,
אַ שמייכל, און קען זיך ניט געבן קיין ריר.

אַ טראַט לעם דער מאַמען ליגט הונגעריק ס'קינד,
און מאַדנע: זי קען עס ניט זייגן אַצינד.

און ס'גליווערט אַ פויסט ביי אַ נאָקעטן גרייז,
און קען ניט זיין כוח באַפרייען פון אייז.

כ'האַב אַלערליי טויטן פארזוכט ביז אַהער
און ס'קען מיר שוין קיינער ניט וואונדערן מער.

נאָר אַצינד אין דער יוליקער היץ אויף אַ גאַס,
באַפאַלט מיך אַ פראַסט ווי ס'באַפאַלט משוגעת;

עס גייט מיר אַנטקעגן דאָס בלויע געביין, —
פארפרוירענע יידן אויף שנייאיקן פליין.

מיין הויט ווערט באַצויגן מיט מירמלנער שיכט,
און אַפּשטעלן נעמט זיך דאָס וואָרט און דאָס ליכט.

און אויך מיין באַוועגונג פארפרירט, ווי ביים גרייז
וואָס קען ניט זיין כוח באַפרייען פון אייז.

10 יולי, 1944.

מיין רעטערין

ווער ביסטו מיר ליכטיקע באַבע, דערצייל,
צו האַלטן באַהאַלטן אַ פּרעמדן אין הייל,
און ברענגען מיר מילך אַזוי היימיש און זיס,
אַ שעפּסענעם פעלץ אויף צעפרוירענע פּיס,
און מענטשלעכן חלום און וואַרעמען ברויט,
און שמייכל — געזאַנג פון דיין קנייטשיקער הויט ?

דער ווינט האָט געשפּונען געצעלטן פון שניי
און איך ווי אַ ווינט האָב געוואַגלט דורך זיי.
אַהינטער מיין פלייצע געיאַגט האָט אַ וועלט,
אַ וועלט וואָס האָט קעגן דער וועלט זיך געשטעלט,
און איך, אין די שנייאיקע פעלדער, אַליין —
ביי וועלפישע פייערלעך וואַרעם ס'געביין.

אַמאָל איז אַ מאַמע געווען און אַ וויג, —
היינט טרינקט זיך די היים אונטער רויכן פון קריג.
האַב איך זיך באַשוואוירן : זאָל זיין וואָס וועט זיין,
כ'וועל פּרואוון אין זיבעטער כאַטע אַריין,
געפינען אַ טרייסט-וואַרט פאַרקלעמט אין אַ ליפּ,
— סטוק-סטוק, און די טיר האָט געגעבן אַ סקריפּ.

דו האָסט מיך באַגעגנט מיט ראַד פון אַ ליכט,
אַזוי ווי דער גאַסט וואָלט ניט זיין אומגעריכט.
דיך האָט ניט געשראַקן מיין אייזיקע באַרד,
און ס'מעסער אין גאַרטל געשליפן אויף מאַרד.
ווייל ס'האַט זיך אַנטפלעקט אין זיין בלענדיקן בלאַנק
מיין פנים פאַר דיר, און דערביי מיין געדאַנק . . .

האַסט אונטערן דיל מיר געגראָבן אַ הייל,
געבראַכט אַ געלעגער, אַ לעמפעלע אייל,
און לופט, מיט דער ווייכקייט פון מאַמישע האַר,
און קינדהייט, וואָס האָט ניט קיין אַרט און קיין יאָר,
אַ בלעטל פאַפּיר ווי פון וויינשל דער בליט —
אַ בלעטל אויף וועלכער ס'זאָל וואַקסן מיין ליד.

און ווען כ'האָב געשפיגן מיט בלוט אין דער גרוב,
דו האָסט אויף די הענט מיך געטראָגן אין שטוב,
געלייגט מיך אין בעט און גערופֿן אויף נאַכט
אַ דאַקטער, וואָס האָט מיך געהאַרעט און באַטראַכט ;
און כ'האָב דיך געזען דורך צעפֿיבערטן גלי :
דו שטייסט מיט אַ צלם פֿאַר מיר אויף די קני.

דיין גנאָד איז מיר שפעטער געוואָרן אַ קייט,
דער שניי האָט די שאַטנס אין פעלד ניט פֿאַרשנייט.
אין שלאָף האָבן קינדער געוואָרגן מיך : „דו
האַסט אונדזערע טרערן פֿאַרביטן אויף רו !“
און כ'האָב אין אַ נאַכט פֿון לבנה און פֿראַסט
צוריק צו דער געטאַ זיך ווידער געלאָזט.

גאַר דו האָסט מיר מוחל געווען דעם אַנטלויף,
און ברויט מיר געטראָגן אויך ווייט פֿון דיין הויף.
ביז איינמאַל דו קומסט און דו ברענגסט מיין פֿאַרלאַנג —
אויף וועלכן איך האָב שוין געוואָרט אַזוי לאַנג ;
דאַס הייליקע ברויט, וואָס היילט אויס און מאַכט זאַט :
איינמיטן דעם לאַבן עס ליגט אַ גראַנאַט !

און ווען דער גראַנאַט האָט געצילט אין דעם פֿיינט, —
דיין שווייגיקע גוטסקייט פֿאַר מיר האָט געשיינט.
איך זע ווי דו'טראַגסט מיך פֿון הייל אויף די הענט,
אויף טרעפֿ, דורך אַ טיר, צו אַ זון וואָס דערברענט . . .
און אַט — גאַר דיין האַנט איבער מיינער זיך ציט,
און ס'טוט זיך אַ ריס דער גראַנאַט און ער פֿליט !

5 מערץ, 1933.

דער נביא

. . . און דער וואָס נביא רופט מען אים — דער שכן מיינער, נעמט זיין טלית און ער זאָגט צום יתום: „ניי פון אים אַ העמד.

און טו עס אָן און לעב און קוק אָן מורא אויף דער וועלט, ווייל שפינוועבס איז די וואַנט, וואָס האָט דיין מאַכטיקייט פאַרשטעלט“.

און ווי גרויער אָדלער טוט דער נביא זיך אַ ריס צו דעם, וואָס ליגט דערהרגעט און ער קניט ביי זיינע פיס:

„מיינ ברודער, זאָלסט דערציילן די קרבנות פון דער שטאַט: זי טראָגט זיך די נקמה — אונדזער שטורעמדיקער גאַט!“

און ווי אַ שטיין וואָס פאַלט אין טייך און רודערט־אויף אַ קרייז, — אַזוי ווערט איינגעזונקען יעדנס פנים אינעם גרייז.

און ווער עס האָט געזאָגט: משוגע, ווער עס האָט געלאַכט, ווען איינמאָל האָט דער נביא זיך צעזונגען אין דער נאַכט, —

נאָר ער האָט מיר געגעבן פונעם זינגען דעם באַשייד: „זי טראָגט זיך די נקמה און כ' באַגען זי מיט פרייד“.

17 יולי, 1943.

מיון מאמע

א

עס וואַרקעט אַ פּרייטיק־צו־נאַכט אויף אַ בוידעם,
צוקסט ביי דער שיין פון לבנה אין סידור . . .
עס דאַוונען די שפיצן ביי דיר פון דער לאַטע
און צוקן ווי טיילן פון מענטשישע גלידער.

עס טריפט מיט לבנה פון דיינע שוואַרצאַפּלען
די מאַמישע טראַפּנס באַלויכטן מיין גלויבן. —
דיין תפילה דערמאָנט מיר אַן וואַרעמע חלה,
דו קאַרמעסט מיט האַרציקער תפילה די טויבן.

אין יעדער דיין קנייטש איז באַהאַלטן מיין לעבן,
איך הער ווי דו הוסט און דו ציטערסט אַן קיינער
דעם הויך זאָל ניט הערן, ווייל דאָ, אין אַ ווינקל,
פאַרשאַטן מיט ערד ליגן אויך מייע בינער.

עס דרעמלט דיין האַנט אויף מיין שטערן : זיי רואיק
אַ טאַג אַדער צוויי די ישועה — אַ גיכע . . .
דיין אַנדערע האַלטסטו ביי מיר אויפן אויער
איך זאָל ניט דערהערן די שטים פון רציחה.

ב

וועסט מיך ניט נאָרן : איך ווייס דו ביסט טויט.
כאַטש דו לעבסט אין מיין חלום : וואָס ברענען
אין דיין האַרצן דריי רויזן אין שאַרלאַכן רויט ?
פאַרשטעל ניט . . .
איך ווייס ווער דאָס זענען !

פאַרשטעל זיי ניט מאַמע, וואָס נאַרסטו דיין קינד,
ווי קומען דאָ רויזן צעבליטע ?
איך זע דאָך דריי פּורפורנע קוילן אַצינד,
אַן ערשטע, אַ צווייטע, אַ דריטע.

ג

צימבלט איר צימבלען —
דערפרייט אַ געלעכטער, פאַרטויבט אַ געשריי.
דורך פעלדער
איצט יאָגט מען מיין נאַקעטער מאַמען,
איר לייב איז אַ שטראַל אין די שפיגלען פון שניי — —

און זי, ווי צום אויסלייז,
יאָגט ערגעץ גיך, גיך —
און דורך דער פאַרפרוירענער טרער, וואו די זון גליט
געפאַנגען אויף אייביק, דערזעט זי איצט מיך.

און צווישן איר ווידוי
שיקט זי אַריבער אַ בענטשונג דעם זון.
עס קנאַלן די ביקסן.
זי פאַלט זוי אַ טויב אויפן טראַן פון דער זון.

ד

און וואו בין איך געווען,
בעת אונטער צימבלען
האַט מען דיך געשלעפט צום עשאַפּאַט ?
— אין הינטישער בודע פאַרגראַבן ס'געביין,
מיט הינטישער פרייד וואָס פאַרשילט זיך אַליין,
אויף ליפּן אַ פּיאָווקע,
אין אויער — אַ שפּין,
האַב איך געלוגט דורך אַ שפּעלטל, אַהין
וואו אונטער לבנה, וואָס שפיגלט דער נאַכט, —
שפּילט זיך דער ווינט מיטן פּערלנעם שניי . . .
און די שנייען־קאַפעליע,
ס'געהיימע געדריי
אויפן פאַן פון לבנה —
פון וואַנען די פּראַכט ?
ס'האַט איטלעכער פּערעלע שניי זיך געשפּילט
מיט זיין אייגענעם שאַטן, און מיך האָט דאָס בילד
פאַרשאַפט אַזאָ תּענוג
אַז כּי־האַב אַזש געבילט — — —

ה

לייכטן מיר דריי קוילן אין דער נאכט.
לויף איך זיי צום אויסלייזן פון שאַטן . . .
קום איך צו אַ געלן טויער מיט אַ שילד באַוואַכט :
„אַכטונג ! דאָ איז קרעץ. פאַר ניט־יידן — פאַרבאַטן !”

בייס איך דורך ווי שטיינער מיט די ציין
און פאַרן ליכט פון אויסגעזעצטע שוויבן־ווייסלעך זע איך :
די הייזער — אַן נשמות. כ'בין אליין, —
די גאַסן — אַ פאַרלאַשענער מזבח.

האַב איך מורא אַנצוזען דיין שויב,
אַטעמט מיט דיין גסיסה יעדער שטאַפל,
זוך איך מיטן מויל דיין מינדסטן שטויב,
פיל איך דיך אין ווינטישן געצאַפל.

פאַל איך צו אַ שטיינערדיקער שוועל :
— מאַמע, איך בין דאָ צוריק, זאַלסט וויסן !
און די קוילן ווייטיקדיק און העל,
ברענען אין דעם אומרו פון געוויסן . . .

ו

זוך איך די ליבע פיר ווענט
וואו דו האַסט געאַטעמט,

שווינדלעך די טרעפּ אונטער מיר
ווי אַ וואַסער־גרוב קאַכיק.

דערטאַפּ איך די קליאַמקע און רייס
די טיר, צו דיין לעבן — — —

דאַכט מיר : אַ פייגעלע וויינט
אין שטייג פון די פינגער.

קום איך אין צימער אַריין
וואו ס'טונקלט דיין חלום —

צאנקט נאך דאָס לעמפעלע קוים,
וואָס דו האָסט געצונדן.

שטייט אויפן טיש אַ גלאָז טיי, —
ניט באַוויון דערזופן.

צאָפלען נאָך פינגער אַרום
אויף די זילבערנע ראַנדן . . .

בעט רחמים דאָס צינגעלע ליכט
אין צוקיקן לעמפל —

דערגיס איך אין לעמפל מיין בלוט
ס'זאָל ניט אויפהערן לייכטן . . .

ז

כ'געפין אַנשטאַט דיך אַ צעריסנס דיין העמד,
נעם איך צום האַרצן און דריק עס פאַרשעמט.
עס ווערן די לעכער פון העמד מיינע טעג,
און דער זוים פונעם העמד ווערט אין האַרץ מיר אַ זעג.

צערייס איך פון לייב מיינע קליידער און קריך
אין דיין אָפענעם נאַקעטן העמד ווי אין זיך.
ס'איז מער ניט קיין העמד, ס'איז דיין ליכטיקע הויט,
ס'איז דיין קאַלטער, דיין איבערגעבליבענער טויט.

ח

רעדסטו צו מיר
אַזוי וואָרהאַפטיק עכט :
— ניטע, מיין קינד,
ס'איז אַ זינד, ס'איז אַ זינד,
און אונדזער צעטיילונג
נעם אַן פאַר גערעכט.

אָו דו ביסט פאַראַן,
בין איך דאָ סיי ווי סיי,
ווי דער יאָדער אין פלויס
פאַרמאַגט שוין דעם בויס
און די בעסט און דעם פויגל
און אַלץ וואָס דערביי.

אַקטאָבער, 1942

איציק וויטענבערג

א

זע איך דיך ווידער —
ווי דעמאלט דעם זעכצנטן יולי פארטאג.
אויף אן ערד וואס זיך וויגט צו דער הייך, צו דער נידער,
ווי א דורותיק-אלטע, א ביינערנע וואג.
זע איך דיך ווידער
און זאג:
ער האט איבערגעוואויגן דיין היינטיקער טאג.

ב

צוואנציק טויזנט
לעצטע,
מידע,
וועקן מיט געוואלד א נס.
גרייטן הונדערט די מרידה
א מעת-לעת נאך א מעת-לעת.

קומט צו די צוואנציק טויזנט דער שטן,
און אזוי ווערט געבאטן
די צוואנציק טויזנט:

— זוכט אים אויס צווישן אייך דעם שטאלצן,
געפינט אים אויס אין געהיימער פעסטונג.

* איציק וויטענבערג, א ווילנער שטעפער, פון דער יוגנט אן א טיכטיקער טוער פון דער אונטערערדישער רעוואלוציאנערער באוועגונג אין פוילן. וויטענבערג איז געווען קאמאנדיר פון דער פארטיזאנישער ארגאניזאציע אין ווילנער געטא. זיך אליין איבערגעגעבן אין די הענט פון די דייטשישע תלנים, געמיינט מיט זיין טויט צו ראטעווען די לעצטע צוואנציק טויזנט איבערגעבליבענע יידן. דעם 16טן יולי 1943, פאר-פייניקט געווארן אין די קעלערן פון געסטאפא.

דעם, וואָס האָט די געטאָ פאַרשמאַלצן
קעגן מיר צו גיין אין פאַרמעסטונג.
דעם, וואָס האָט פון מיין כּוּס ניט געטרונקען
די שוואַרצע פּונקען
פון משוגעת.
צוואַנציק טויזנט
אַרויף אַראָפּ.
צוואַנציק טויזנט
פאַר איין קאַפּ.
צייט —
ביז די זון וועט אַנטרינען פון טאַג!"

און עס וויגט זיך די ערד צו דער הייך, צו דער נידער,
ווי אַ דורותדיק אַלטע, אַ ביינערנע וואָג.

ג

זע איך זיך ווידער, —
געלענט אָן אַ ביקס ווי אַ בלענדיקער פּליגל,
צווישן דיינע חברים, ברידער,
הינטער די ציגל
פון באַריקאַדע.
און דער קוילנוואַרפער ביים באַרוועסן יונג,
איז גרייט אַ ליאַדע
רגע צום שפרונג.
און עס לויערט דאָס מיידל מיט הייסן גראַנאַט
אים אַ שליידער צו טאַן אין באַגעגנטן קאַט.

ד

אינמיטן רויש, אינמיטן האַווע —
די צוואַנציק טויזנט בלייבן שטיין.
דער יאוש ווי אַ שטראָם פון לאַווע
האַט זיי פאַרגאַסן דאָס געביין.

פאַרגליווערט איז דער אַטעם. קיינער
באַוועגט זיך ניט. די שרעק פאַרהאַלט.
און אַלע ווערן זיי ווי שטיינער
מיט מענטשן-אַנבליק אין געשטאַלט.

און אלע שטוינען זיי אנטקעגן,
דאָס לעבן איז אַן דיר געווענדט.
און בלויז די שאַטנס זיך באַוועגן
ווי גורל-ווייזערס אויף די ווענט.

ה

און דו,

געלענט אַן ביקס —

דו רופסט זי מער ניט צום באַשיץ.
אין איינעם מיט דעם זונפאַרגאַנג די נאַנטסטע נעמען צאַנקען.
פון גרינעם אויגנווינקל שיסט ביי דיר אַרויס אַ בליץ
און אויפגעשניטן ווערן די געדאַנקען
ביי די,

וואָס דו האָסט זיי געזאַלבת פאַר מורדים און באַפרייער.
די צוואַנציק טויזנט קלאַפן אין דיין האַרץ, אין דיין געדאַכט,
פאַריאושטע — זיי ווערן מער נאָך טייער.
און אויב ס'איז ניט באַשערט דו זאַלסט דעם פאַלק דערזען אין שלאַכט.
דאַרף דאָס פאַלק אין דיר דערזען זיין גבורה.
דאַרפסטו מיט דיין קרבן מנצח זיין אַ דור
און אַריבערשטראַלן צו דעם מאַרגנקינד אַ בשורה :
— כ'האַב אַפגעגעבן גאַר, —
מיין חלום און מיין וואָר . . .

ו

דורך זיילן מיט פורפורנע שטויבן,
עס וואַגלט די זון נאָך אין שויבן.
אַ, דויער נאָך טייערע, דויער,
עס וויגט זיך די גאַס און דער טויער.
צוואַנציק טויזנט
אַרויף, אַראַפּ.
צוואַנציק טויזנט
פאַר איין קאַפּ.
און דער איינער ביסטו.
און ביי דיר צו די פיס —
אַ פרוי,
וואָס איז גרייט זיך לאָזן פערטלען

פאַר איר ליבשאַפט דורך נסיון דערקענט.
 און ליפּן און הענט
 צום לעצטן מאָל דיך וואַרעמען, צערטלען :
 — „וועסט ניט פאַרגיין, ווייל דו ביסט דער גערעכטער . . . “
 דו טוסט זיך אַ ריס
 דורך די צוואַנציק טויזנט,
 און אַ טויב דיך באַגלייט ווי אַ ליכט —
 צו דעם שעכטער.

ז

דיין זיידע, דיין זיידע אויף קידוש־השם,
 ביז צו דיר, מיט זיין פּלאַקערדיק לייב
 האָט די דורות באַפּאַרבן . . .
 און דאָ, ביי דעם ראַנד פּון די דורות,
 אין אייזערנעם קלעם,
 ניט פאַר גאַט —
 פאַרן פּאַלק ביסט אַ קרבן !

די הענט געבונדן אויף הינטער —
 צעבראַכן.

אויגן — צעשטאַכן
 מיט גלאַנציקן שפיז.
 גאַר פאַר דער שיין פּון די לעצטע פּונקען
 וואָס צוקן אין פייכטן אַש פּון די לעכער, —
 טראַגן זיך העכער
 פאַר אַלע יתומים —
 יונגע חיילות
 ווי לייבן אין שטורעם,
 דורך וועלדער און שטעט,
 איבער חורבּע און טורעם
 און ברענגען דיר פּרייד
 אויף שוויסיקע אַקסלען,
 און בייסן זיך איין מיט די ציין
 אין ווילנע — —

ח

אין שטאַט אין באַפרייטער —
איז ווידער איצט אַונט
און זעכצנטער יולי.

איך קום ווי אַן עכאַ
פון ווייטע נשמות
און שאַר מיטן ביקס
די געבליבענע אַשן.

אין שטאַט אין באַפרייטער
וואו ס'קאַרטשען זיך גאַסן
אין טעמפן גערודער,
און האַקנקרייך־גופן
נאַך וואַלגערן אום זיך
צעטראַטן דורך רייטער —
זע איך דיך ווייטער
אַ. ברודער
מיין ברודער !

פון אונטער דעם אַקאַרשט פאַרלאַשענעם שייטער,
פון אונטער די ביינער אין רויכיקע תהומען, —
שטייגסטו,

געוויקלט אין וואַרעמע אַטעמס, —
פאַר אַלע וואָס זיינען געפאַלן — אַ נאַמען.
ביסט אַ רינג אַרום די זייל פון שטאַם,
אַ רינג וואָס טוט פאַרהיטן זי פון וואַקל.
ביסט דער ווינט וואָס טריקנט אויס דעם סם
און ס'איז דיין נאַמען פון היינט אַן : סך־הכל.

ווילנע, 16 יולי, 1944.

און אזוי זאלסטו ריידן צום יתום

. . . און אזוי זאלסטו ריידן צום יתום
ווען יענער וועט הייבן פארהלשטע פויסטן
און פרעגן: ווער בין איך?

— דיין טאטע האט גלייביק פארהויבן זיין קאפ . . .
איבער אים איז אריבער א פינצטער געפליין
מיט קאכיקן אש
און צעשמאלצענעם שוועבל.
און מיטגעשלעפט אים,
זיין ווייב,
זינע קינדער,
שול און בית-עולם.
און מיטגעשלעפט אויך די פארגאנגענע דורות,
און די, וואס באהאלטן
אין טראכט פון דער צוקונפט . . .
ווייל דער, וואס קומט אום
דערהרגעט די דורות
וואס יוירן אין אים
און ווארטן אויף אויסלייז, —
נאר דו ביסט געבליבן,
ביסטו דער ירשן:
א זאמענדל קדושה אין ווינטישע פינגער
פארברעקלט אויף שטיינערדיק-חרובע פעלדער — — —
א טיילכל, וואס איז
א פארקלענערטע גאנצקייט.

און אויב ער וועט פרעגן :
 — און ווי איז מיין נאָמען ?
 ענטפער דעם יתום :
 — דיין נאָמען איז פּאַלק,
 ווייל אַזוי האָט געהייסן דיין בערדיקער זיידע
 אין אייביקן וואָגל אויף הינטישע וועגן . . .
 און ווייל אין דיין טראָפּן
 ראַנגלען זיך וועלטן,
 און פעלקער דיך שלאַגנדיק
 ווערן געשלאָגן
 און פּאַלן געבלענדטע
 אויף אייגענע שווערדן —
 איז וועב אין די נאַכטיקע פרעמדן
 דיין פּרילינג,
 ריין ווי אַ קוואַל
 קעגן ליכט פון באַגינען.
 ווייל דו ביסט אַ בלוטיקער נס
 און אַלצייטיק —

אַ טיילכל, וואָס איז
 אַ פּאַרקלענערטע גאַנצקייט — — —

און אויב ער וועט פרעגן :
 — פאַר וועמען ?
 איז ענטפער :
 — פאַר יענע, וואָס וואַרצלען אַרויס פון דיין האַרצן
 און וועלן דעם גייסט פון מיליאָנען
 פאַרוואַנדלען
 אין אַ וואַרעמער היים
 פאַר אַלע יתומים . . .
 פאַר די, וואָס אַליין וועלן קנעטן דעם גורל
 נאָך אייגענעם חלום
 נאָך אייגענעם פורעם . . .
 און דו, וואָס דיין נאָמען איז פּאַלק,

און דיין פנים —
אָ חרובע נעסט
אָן פייגל,
אָן טענער, —
קלעטער אַרויף אויף די טרעפּ פון דער נאַכט,
באַגעגן דעם אויפגאַנג
און שריי אים אַנטקעגן:
— רייניק מיך זון אויף דאָס ניי
און זיי מוחל,
אַלץ וואָס געווען איז דעם גורלס אַ טעות,

כ'וועל צוגרייטן אמתע טעג אַנשטאַט קברים,
כ'וועל אויסבויען אייגענע שטעט מיט מיין אַרעם.
און דאָרטן וועט קומען די אייביקייט וואוינען
און טעג וועלן לייכטן אין גילדענע קרוינען!

12 פעברואַר, 1948

דערפאר ווייל כ'האב געטרונקען וויין

דערפאר ווייל כ'האב געטרונקען וויין און טרינקען ניט געטאָרט
ווען דו מיין חבר האָסט געוואָרט כ'זאל קומען דיר באַפרייען —
האָט זיידערשפעניקט קעגן מיר מיט האָס מיין אייגן וואָרט,
און ס'האָט זיין גליענדיקע שאַרף צעשניטן מיר דעם רעיון.

דערפאר ווייל כ'האָב פאַרטויבט מיין האַרץ ווי מען פאַרטויבט אַ ביק,
ניט מיטגעצאָפלט, ווען צו דיר עס האָט געאיילט דער שעכטער —
איז האָבן ווערים אויסגעפיקט זיך פון מיין עפל גליק,
און ווי אַ קין־צייכן שטאַרצט געוועזענער געלעכטער . . .

10 יולי, 1941

אין קארצער

ניט אַנדערש : די פינצטערניש וויל מיך דערשטיקן!
די בלייענע מיין גריזשען אויס מיינע בליקן . . .
איך וואָרף זיך אין קארצער און זינק צווישן ווענט
וואָלט עפעס געווען וואָס איז מענטשלעך, באַקענט ?

דערטאָפּ איך אַ שטיקעלע גלאַז, וואו געפאַנגען
עס צוקט די לבנה אין גלעזערנע צוואַנגען.
פאַרגעס איך מיין זינקען אין פיבער געשפּאַנט :
— דאָס האָט דאָך באַשאַפּן אַ מענטשישע האַנט !

און כ'צערטל אין גלאַזיקן שאַרף די לבנה :
— „דו ווילסט ? כ'גיב מיין לעבן דיר אָפּ אַ מתנה !“
נאָר ס'לעבן איז הייס און דאָס גלעזל אַ קאַלטס
און ס'איז מיר אַ שאַד עס צו נעמען צום האַלדו . . .

סוף יוני, 1941.

עקוועקוציע

גראָב איך אַ גרוב ווי מען דאַרף, ווי מען הייסט!
זוך איך בעת-מעשה אין דר'ערד אויך אַ טרייסט.

אַ גראָב און אַ שניט און אַ ווערעמל קליין
נעמט צאָפלען פון אונטן — דאָס האַרץ קען צעגיין.

צעשניידט אים מיין רידל און — וואונדער דערביי:
צעשניטענערהייט ווערן צוויי, ווערן דריי.

און ווייטער אַ שניט, ווערן דריי, ווערן פיר,
און אַלע די לעבנס באַשאַפן דורך מיר?

קומט ווידער די זון אין מיין טונקל געמיט
און אַ גלויבן נעמט שטאַרקן מיין אַרעם:

אויב אַ ווערעמל גיט זיך ניט אונטער דעם שניט
ביסטו ווינציקער דען פון אַ וואַרעם?

22 מאי, 1942

א רגע

א רגע איז געפאלן ווי א שטערן,
האב איך זי אָנגעכאַפּט אין מיינע ציין,
און ווען זיי האָבן אויפגעהאַקט איר קערן,
האַט אויף מיר אַ שפּריץ געטאַן אַ קיניגרייך געוויין.

און יעדער טראָפּן האָט פון זיך געשפיגלט,
אַן אַנדער חלום און אַן אַנדער מיינ:
דאָ, — אַ וועג מיט טויזנט הענט באַפליגלט,
דאָ, — אַ בריק צום חלום צו דערגיין.

און דאָ — מיינ זיידע מיט אַ שלאַנג צוקאַפּן,
און דאָ — מיינ קינד צעשמעטערט אַן אַ שטיין.
כ'האַב אויך געפונען דאָרט אַ פרייען טראָפּן,
האַב איך אין אים פאַרשלאָסן זיך אַליין.

7 אַפּריל, 1943.

צום חבר

. . . אומגעבראכטער חבר
ביים שטעכעדיקן פלויט, —
דריקסט נאך צו דיין הארצן
דאס דארע שטיקל ברויט.
מוחל זיי מיין הונגער
און מוחל זיי מיין מוט, —
כ'האב דיין ברויט געביסן
דיין ברויט אין פלעקן בלוט.

נאמענלאזער חבר,
איך ווייס שוין ווי דו הייסט :
זאל דאס ברויט אין פלעקן
אויך זיין פאר דיר א טרייסט.
ווי דעם פאלקס א נערונג
פון היילנדיקער שיין, —
מיטן ברויט צוזאמען
ביסטו אין מיר אריין.

שוויגנדיקער חבר,
איך זאפ דיך איין און לעב.
מאן ביי וועלט א חשובן
דורך יעדער מיין געוועב.
אויב ווי דו כוועל פאלן
ביים שטעכעדיקן פלויט —
זאל א צווייטער שלינגען
מיין ווארט ווי איך דיין ברויט.

30 דעצעמבער, 1941

איך ליג אין א מיטה

איך ליג אין א מיטה, —
ווי אין הילצערנע קליידער,
איך ליג.
זאל זיין, ס'איז א שיפל
אויף שטורמישע כוואליעס,
זאל זיין, ס'איז א וויג.

און דא,
וואו עס האבן זיך גופן
געשיידט מיט דער צייט —
רוף איך דיר, שוועסטער, —
און דו הערסט מיין רופן
אין ווייט.

וואס טוט זיך אין מיטה א צאפל
א לייב אומגעריכט ?
דו קומסט.
איך דערקען דיין שווארצאפל,
דיין אטעם.
דיין ליכט.

אזוי איז אפנים דער סדר:
היינט דא,
מארגן דארט.
און איצט אין א מיטה, —
ווי אין הילצערנע קליידער,
זינגט אלץ נאך מיין ווארט.

30 אויגוסט, 1941.

ווי נאָענט און ווי ווייט

א

. . . א הינקעדיקער מויער.

און עס קריכט

א קלעטערפלאַנץ געוועב פון מעריבס ליכט

אַלץ העכער אויף דער קרישלדיקער וואַנט, —

און פאַלט צו מיר אַראָפּ אין סאַמע האַנט . . .

איך גיי פאַרביי און טראַכט:

איך האָב נאָך אויגן

וואָס האָבן ניט פאַרקויפט די ליכט פון וועלט. —

נאָר וואָס האָט מיך אַ ציטער גלייך באַצויגן?

די וואַנט האָט וועמען סודותדיק פאַרשטעלט . . .

ווען כ'וואַלט זי דורכגעבראַכן און אַריין,

דערזען וואַלט איך קען זיין

אַ מענטש, אויף שטרויענעם געלעגער,

וואָס ראַנגלט זיך

מיט לעצטן טראַפּן צייט . . .

ווי נאָענט און ווי ווייט!

ב

אַ פּרילינג-ערה.

און גראָזן פייכט און ווייך

צערטלען מיך און לעקן מיינע גלידער.

וואָס ווייס די נידער וועגן הייך?

וואָס ווייס די הייך

פון דעם, וואָס אין דער נידער?

קען זיין,

אַ פּיצל גרעזל טיילט מיך אָפּ

פון דעם, וואָס חלומט אונטן

און צו וועמען

עס יאָגן מיינע שליפּן אין גאַלאַפּ.

פון דעם, וואָס איך האָב ליב, און טו פאַרנעמען

דעם ניגון פון זיין גוף
אין פרישן גראז באנייט. — — —

ווי נאָענט און ווי ווייט!

ג

און אַט איז נאָכט.
איך זע — אַ העלע ראָד
באַרינגלט זיבנפאַכיק מיט אַרמייען!
און איך אינמיטן אויף אַן עשאַפּאַט.
די שונאים רק דערנענטערן זיך, גייען.
די ראָד ווערט ענגער, ענגער.
איך — געשמידט.
שוין הילכן אין מיין האַרצן אָפּ די טריט.
שוין פליט
די ערשטע פייל
מיך צו געפינען.
אַ צווייטע און אַ דריטע
יאָגן איבער אין געאיל,
און אַלע פיילן צילן אין מיין זינען.
נאָר ס'איז גענוג אַ ליד —
און זיי צערינען.
דער עשאַפּאַט — צעשמאַלצן,
איך — באַפרייט.

ווי נאָענט און ווי ווייט!

30 יולי, 1942.

צוויי ברידער

דו שטילער, דו איינציקער ברודער, מיר שטייען דאך ביידע פארשמידטן
צו טויערן צוויי פון דערווייטן . . . דו לויערסט אין ירושלים,
און איך צווישן געסלעך זיבן — אין ירושלים דליטע,
אָוואו אין צעבראַכענע לוחות געפין איך אַ כוח אַ גייעם.

און יעדער באַגינען מיר זעען: אַזוי ווי די זון פון דער גידער,
גייט אויף אונדזער איינציקע מאַמע און זאַלבת אונדז מיט בלוטיקע שטראַלן.
— „אין שטוב זייט איר ווייטע געוועזן, אין ווייטקייט זייט נאַענט, איר ברידער,
שטרעקט אויס איבער לענדער די אַרעמס, און לאַזט ניט די טויערן פאַלן“.

עס דרינגען די ווערטער אין ביידן . . . דו קוקסט אויפן מדבר אין לויער,
און וואַלסט אויף באַשיצן דיין פעסטונג, פאַרמויערט דיין קינד פאַר אַ ציגל!
און איך מיט אַ האַק אין די פויסטן, איך לאַקער אַצינד לעבן טויער,
אויף היטן די שטים פון דער מאַמען, אויף ניט צו פאַרשעמען מיין וויגל.

און גלייך ווי דו ווילסט ניט דער שונא זאָל איבערן כותל מערבי
זיין האַנקרייך הענגען — וויל איך ניט ער זאָל דאָ אַ שטיינדעלע שענדן.
און זע איך צעטראַטענע גופן — איז ווער איך אַ ווייל זייער נביא:
— „מיין ליידנדיק פאַלק, ס'וועט דיין קרעכצן די אייזערנע מערדער פאַרלענדן“.

דאָס יאַטקעווער געסל אין חורבות, איז הייליק ביי מיר ווי דיין היכל.
אַ פרוי צו פאַנאַר* אויף די וועגן — זי ווערט ווי די מאַמע מיר טייער;
איך טראַג אויף די ליפן דעם צאַרן פון יעדנס דערהרגעטן שמייכל,
אין פידלער וואָס שפילט אויף זיין האַרצן, פאַרנעם איך דעם קלאַנג
פון באַפרייער.

נאָר גוט איז מיר דאָ מיט דער לאַטע, אַז דו ביסט מיט דראַט ניט פאַרבונדן,
דו טראַגסט אין די אויגן דעם מזרח, — ווי איך דאָס געשריי פון די שטיינער,
דער מאַמעס געהייליקטע בענטשליכט, וואָס לויכטן אין אונדזערע וואונדן,
זיי לייטערן ביידנס גורלות, און דעמאַלט פון ביידע ווערט איינער.

* פאַנאַר — דאָס אַרט פון די מאַסן־עקזעקוציעס הינטער ווילנע.

און דעמאָלט געפֿין איך אַ טרייסט מיר, און ווי קען איך אַנדערש דען גלייבן?
אַז ניט פֿאַר אומזיסט זיינען לענדער צעאָקערט מיט אונדזערע קברים,
אַז יעטווידער פֿלאַג און מגפה האָט מער אונדזער פֿאַלק נאָך דערהייבן,
און כ'זע ווי עס וואַקסט פֿון די גריבער אַ שווערד אין אַ מעכטיקן אַרעם.

און ביידע מיר זעען זיך דאָרטן, — צוויי ווייטע, צוויי נאָענטע ברידער,
דו אַטעמסט מיט ריחות פֿון צעדער, מיט מדברשן ווינט און מיט ימען.
און איך טראַג פֿאַר דיר אַ מתנה — אין געטאָ געשריבענע לידער,
און איבער אונדז ביידן די ברכה פֿון אונדזער פֿאַרגאַנגענער מאַמען . . .
15 מאַי, 1942.

צו דרייסיק יאָר

מיין טאָטן האָט צו דרייסיק יאָר געפלאַצט דאָס האַרץ,
ביים שפּילן
ר' לוי יצחקס ניגון אויף אַ פּידעלע, פאַרנאַכט — — —
די פּידל האָט געצאַפּלט אויף זיין אַקסל ווי אַ קינד,
און איר שפּראַך —
אַ ליכטיקער מאַגנעט,
האָט צוגעצויגן
די ווייטע וועלט אין שאַטנדיקן כּוּטאַר,
וואוּ אײַך, אַ זיבניעריקער בעל־חלום,
האַב אַרום די פּאַטערלעכע קניען
זיך געוויקלט.

ס'איז געווען אין ליכטיקן סיביר.
געווען.

געווען.

אַ זונפלעק,

צי דער הייסער צונג

ביים פּרינדיקן וואַלף —

האָט געלעקט די שנייען אויפן שייבל,

און ניט געקענט אַדורכשמעלצן אינגאַנצן. —

ס'האָט זיין ליכט

באַלויכטן בלוז די אַפּגעהאַקטע קלאַנגען

פון דער פּידל

און דורכגעשטרייפט מיין פייכטן אויג מיט פונקען.

פּלוצעם האָט זיך אַנגעכאַפּט ביים האַרץ

דער בלייכער טאַטע,

געטאָן אַ צוק,

אַ וואַקל

מיט אַן אויסגעשטרעקטן אַרעם,

און אויף די הענטלעך מיינע

האָט אַ פּאַל געטאָן זיין גוף

צוזאַמען מיט דער פּידל — — —

ווי עס פאלט אַ שווערע צווייג
אַרונטער אויף אַ גרינגער כוואַליע
און די כוואַליע טראַגט אים

אויבן — האָט געשוועבט אַ נייגון.
אונטן, אויפן דיל,
האָט ביים טאַטן אויסגעפעלט שוין אַטעם.
און צי איך וויל זיך איינריימדן
צי מיינע רייד איז וואָר:
ליגנדיק שוין צוגעאייביקט צו אַ קאַלטן שווייגן
האַבן זיינע ליפן מיר פאַרטרויט:
— „אַזוי מיין קינד,
פרואוו אויס אויף דיינע הענט די וואָג פון לעבן
כדי דו זאָלסט זיך צוגעוויינען,
שפעטער צו דערטראַגן . . .”

אין יענער רגע
איז אין מיר געבוירן דער פאַעט.
איך האָב דערפילט:
עס דרעמלט ערגעץ אין מיין לייב אַ קערן
וואָס טראַגט אין זיינע אינגעוויינדן
אַ באַשטימטע שליחות.
מיר האָט געדאַכט, איך ווער דער האַר
פון וועלדער,
מענטשן,
זאַכן.
און אַלץ נאָר וואָס איך זע
איז מיין פאַרקערפערטער פאַרלאַנג.
פון דעמאָלט גייט מיר נאָך
דעם טאַטנס לויטערע צוואה:
— „אַזוי מיין קינד,
פרואוו אויס אויף דיינע הענט די וואָג פון לעבן
כדי דו זאָלסט זיך צוגעוויינען
שפעטער צו דערטראַגן” . . .
און איצט,
בין איך אַליין דערלאַפן צו דעם טאַטנס עלטער.

דערלאַפן —

און ניטאָ קיין וועג צוריק
און ניט פאַראויס.
און ווען איך מערק מיין פנים
אין אַ שפיגל, —
קוואַלט פון זיינע כוואַליעס מיר אַרויס
דער ווייטער טאַטע.
און אפשר בין איך ער, און מיינע יאָרן
זיינען בלויז אַ קייטלונג
פון זיין אָפגעשימדטן לעבן?
דער זעלבער פנים ווי ביי אים, —
דערמאַנט אַן שניי אויף שויבן . . .
דאָס זעלבע האַרץ
וואָס גרייט זיך אויף צום פלאַצן,
און אויך אַ רויטינק פידעלע
פאַרמאַג איך ווי דער טאַטע:
זעט, איך רייס די אַדערן
און שפיל אויף זיי מיין ניגון!

נאָר קיינער איז ניטאָ
אַרום די קניען זיך צו וויקלען,
און אַפּוועגן מיין לעבן,
ציען ווייטער
ווי אַ ווינט,
מיין בענקשאַפט־וואַלקן צו אַ קלאָרן ציל,
אַהין,
וואו אַלע ווערטער קומען רוען,
וואו עס טרעפן זיך צוזאַמען טעג,
ניט באַגעגנט קיינמאַל
איינס דעם צווייטן.

ווי אַ שטיין פאַרקלאַמער איך אין פּויסט
די דרייסיק יאָר,
און שליידער זיי אין תהום
פון קאַלטן שפיגל.

אויגוסט, 1943.

א נעם טאָן דאָס אייזן

די יחוסדיק־אַלטע געשיכטלעכע וואונדן,
עס האָבן די זיידעס אין תפילין געבונדן.
מיר טראָגן זיי אָפּן, אָן צודעק, אָן פּאַנצער,
דאָס איז אינעם פּיין דער פּאַרמעגן דער גאַנצער.
נאָר אויכעט די וואונדן צערויבן די שונאים,
פאַרברענען, דערשטיקן מיט ערד די סימנים.
און מיר וואַרטן שטיל אָז אַ נס וועט זיך ווייזן?
ניט וואַרטן באַרוט,
מיט בלוט פאַר בלוט, —
אַ נעם טאָן דאָס אייזן!

מיר קענען די גופן אין גייסט ניט פאַרוואַנדלען
און פּריידיק אין ליכטיקע שייטערן וואַנדלען . . .
נאָר ס'אייזן פאַרקערן אין גייסט קענען יאָ מיר
ווען ס'טרייבט אונדז דער טייוול צום שעכט־הויז, טאָ לאַמיר!
און פּריי אין דער ליבע, און שטאַלץ אין דער גלייבונג;
דאָס פּאַלן זאָל ווערן דעם פּאַלקס אַ דערהייבונג,
און דעמאַלט — מיר וועלן די שאַנד איבערשפּרייזן . . .
ניט וואַרטן באַרוט,
מיט בלוט פאַר בלוט, —
אַ נעם טאָן דאָס אייזן!

זאָל אַפּדאָרן יענעם דער אַרעם דער רעכטער,
אויב ער וועט ניט וואַרפּן זיך קעגן דעם שעכטער!
מיר מוזן דערפילן די לעצטע געבאַטן
פון אַלע, פאַרשלונגען אין אייביקן שאַטן;
עס זאָל ניט פאַרשעמט זיין דאָס הייליקע פּלעמל
וואָס צאַנקט און גייט אויס אינעם אַשיקן דרעמל,
און האָט ניט קיין כוח מיט וואָס זיך צו שפּייזן.
ניט וואַרטן באַרוט,
מיט בלוט פאַר בלוט, —
אַ נעם טאָן דאָס אייזן!

13 אַפּריל, 1943.

די פעסטונג

א

די פעסטונג איז אַלט,
אַזוי טרויעריק אַלט,
אירע שטויבן — צעפאלענע שטערן.
ס'האַבן זיידעס געקלעפט איר געהיימע געשטאַלט
פון ליימען געוויקטע אין טרערן.

אַ האַלבן יאָרטויזנט געבויט און געבויט, —
אַ, ווייטע געדולדיקע
זיידעס!

עס וואָכן פאַרקנאַטענע ביינער
אין ווענט,
ווי פונעם גורל די עדות.

און הער זייער קול:
ניט פאַרזאַם,
ניט פאַרזאַם,
רייניק
דעם שטאַל,
פאַראייניק
דעם שטאַם.

אַ וואַנט קעגן שרעק, און אַ וואַנט קעגן טרויער,
און ס'אייגענע לייב אין דער פעסטונג פאַרמויער!

ב

ביינאַכט איז די פעסטונג פאַרלאַשן,
בלויז די שנאה גליט,
די גאַס האָט פאַרלוירן איר לשון —
די הייסע גאַלאַפּיקע טריט.

באַר טיף אונטער אייזן און ליים
נעמען די שיכטן צעפאלן ;
מע בויערט, מע בויט אין געהיים
עס ציען זיך ליכט דורך קאנאלן . . .

דאָ גראַבט מען אַ פעסטונג אַ צווייטע —
אין שטיינערנעם צאָרן — אַ שאַכט.
און קנויטן פיבערן גרייטע
אַ צונד זיך צו געבן אין שלאַכט.

14 יולי, 1943.

די בלייענע פלאטן פון ראָמס דרוקעריי

מיר האָבן ווי פינגער געשטרעקטע דורך גראָטן
צו פאַנגען די ליכטיקע לופט פון דער פריי —
דורך נאַכט זיך געצויגן, צו נעמען די פלאָטן,
די בלייענע פלאָטן פון ראָמס דרוקעריי.
מיר, טרוימער, באַדאַרפן איצט ווערן סאַלדאַטן
און שמעלצן אויף קוילן דעם גייסט פונעם בליי.

און מיר האָבן ווידער געעפנט דעם שטעמפל
צו עפעס אַ היימישער, אייביקער הייל.
מיט שאַטנס באַפאַנצערט, ביי שיין פון אַ לעמפל —
געגאַסן די אותיות אַ צייל נאָך אַ צייל,
אַזוי ווי די זיידעס אַמאַל אינעם טעמפל
אין גילדענע יום־טוב־מנורות — דעם אייל.

דאָס בליי האָט געלויכטן ביים אויסגיסן קוילן,
מחשבות — צעגאַנגען אַן אות נאָך אַן אות.
אַ שורה פון בבל, אַ שורה פון פוילן,
געזאַטן, געפלייצט, אין דער זעלביקער מאָס.
די יידישע גבורה אין ווערטער פאַרהוילן,
מוז אויפרייסן איצטער די וועלט מיט אַ שאַס! —

און ווער ס'האָט אין געטאָ געזען דאָס כלי־זין
פאַרקלאַמערט אין העלדישע יידישע הענט —
געזען האָט ער ראַנגלען זיך ירושלים,
דאָס פּאַלן פון יענע גראַניטענע ווענט.
פאַרנומען די ווערטער, פאַרשמאַלצן אין בלייען,
און זייערע שטימען אין האַרצן דערקענט.

12 טעפטעמבער, 1943.

סמראשון-גאס צוועלף

א

דורך געסלעך יאָגט דאָס מיליטער —
אויף מאָרדן, אונטערצינדן, רויבן, —
באַהאַלטן הונדערט זיך אין דר'ערד,
און ווייסן ניט וואָס טוט זיך אויבן.

זיי ליגן מיד. זיי ליגן גראָ,
די הונדערט גליווערדיקע שכנים.
און קיינעמס פנים איז ניטאָ,
ווייל ס'איז קיין ליכט ניטאָ ביי קיינעם.

נאָר יעדער שאַטן טראָגט אַ פונק,
אַ זעעוודיקן פאַר דעם שאַטן,
דער פונק איז ווייסער פאַר דער שרעק
וואָס האָט זיי אַלעמען פאַרקנאַטן.

באַלייכט דער פונק דעם גרונט פון האַרץ,
ווי ס'לייכט אַ שטערן אין אַ ברונעם;
אין האַרצן איז געוויין, געוויין,
און טיפער — דעם געוויינס ניגונים.

צי איז דאָס לעבן שטאַרק ווי טויט,
צי האָט אַ האַפט דער הוילער גלויבן?
ס'באַהאַלטן הונדערט זיך אין דר'ערד,
און ווייסן ניט וואָס טוט זיך אויבן.

און אויבן יאָגט דאָס מיליטער,
מע שלעפט המונים צו דער שחיטה:
עס ראַנגלען זיך פאַר זייער פאַלק,
די לעצטע יידן פון דער ליטע.

אַ מיידל שליידערט אַ גראַנאַט . . .
די דייטשן טרעטן אָפּ פאַרוואַונדערט,
נאָר ס'רויכערט זיך דערביי אַ קנויט
און ס'פאַלט אַ מויער אויף די הונדערט.

ב

און די וואָס גליווערן אין הייל, —
זיי מיינען ס'איז די שרעק אַריבער.
אומזיסט די טרייסט. עס קומט אַריין
דער תליון הונגער אין די גריבער.

דער תליון הונגער ווייזט אַ שטריק
און מאַנט זיין שטייער ביי די שאַטנס,
פאַרשליסט די ריפּן מיט אַ רייף,
און שפּרייט אַ ריח פון געבראַטנס.

ער צווינגט פאַרוזכן פייכטן זאַמד,
ער שיילט אַראָפּ פון מאַרדך דעם דרימל,
פאַרבייט אויף האַניק דעם געשטאַנק,
און מאַלט אין אויג אַ ברויט מיט קימל.

און אויב עס צאַפּלט נאָך אַ וואָרט, —
פאַרשטיקט ער עס מיט שוואַרצער סלינע,
ער שמעקט אין יעדערן דעם טעם
און שפּרייט צום נאָענטסטן אַ שנאה.

און שטילערהייט, בסאַמע סוד,
עס הערט ניט נאָכט, עס הערט ניט קיינער —
ער שפּייזט מיט מענטשנפלייש די נאָז,
און שליפט די אַפּגעטעמפטע ציינער.

און שאַרד נאָך שאַרד, מיט שאַטנטריט,
עס קריכן גופּן, קריכן, זשיפען,
און ציינער ציען זיך פאַראויס,
און ליפּן שליסן זיך אין ליפּן.

און אויבן — צאַנקט די אַלטע שטאַט,
פאַרגייט אינאיינעם מיטן זומער.
און ס'ליגט דער נביא אינעם אַש,
מיט אויסגעברענטן צונג — אַ שטומער.

באגלייטליך ביים אוועקגיין אין וואלד

וואקסט ארויס איר העלדן, פעסטע איינגעשפארטע יונגען.
וואקסט ארויס איר צוקונפט־זין, און זייט דער וועלט באוואוסט.
גאר דער ווילן פונעם פאלק, איז אונטערערד פארשלונגען,
קלייעט זיך — א לאוועדיקער שטראם אין אייער ברוסט.

אויב עס האט פארזשאווערט אין דער וואַגלעניש דאָס אייזן:
פיילט פון אים אַראָפּ די נעכטנס און אים שליפט אַצינד.
קיינמאל איז ניט שפעט דעם פאלקס נקמה צו באווייזן:
אויסצוקויפן מיט געווער די דורותדיקע זינד.

ס'האַבן שטעט פארוואַנדלט זיך אין שטיינערנע פאַררעטער,
צוגעשמידט צו זידנדיקע גריבער אייער גאַנג.
האַבן וועלדער אייך באַגריסט מיט זינגענדיקע בלעטער:
— „קומט צו אונדז איר טייערע, און לייטערט דעם פאַרלאַנג“.

לויב צו אייך איר נייע־געזאַלבעטע גבורהדיקע גייער,
אייער פוס האט אָפּגעשטופט דעם לאַקערדיקן ראַנד . . .
ס'האַט אין אייך אַ גלאַנץ געטאַן דער רום פון מאַקאַבייער,
ווי מיט יאָרן צוויי טויזנט צוריק אין אייגן לאַנד.

שטענדיק זיינען דאָ צו דר'ערד געבויגענע און מידע,
וויי דעם קנעכט, אין האַפענונג אויף רחמים — ביי אַ קנעכט.
ווי די מאַקאַבייער בלאַזט פאַנאַנדער די מרידה,
זאַל דער כבוד אויפלויכטן אין שווערדיקן געפעכט!

10 סעפטעמבער, 1943.

און אויב מיין פאלק וועט בלייבן בלויז א ציפער.

— און אויב מיין פאלק וועט בלייבן בלויז א ציפער, —
באשווער איך עס: פארגיי פון מיין זכרון.
און זאלן אלע קברים זינקען טיפער
און זאל קיין שטויב ניט בלייבן פון די יארן.

און אויך מיין ביקס טו איך אצינד באשווערן:
פארוואנדל זיך א שלאנג אין מיינע הענט,
אויב נאר דער מארגנקינד וועט ניט דערהערן
דעם שאס, וואהין איך האב אים איצט געווענדט.

30 יאנואר, 1944.

דער פרוי

א

ניט צייל די צאל מיט וואונדן,
וואָס האָבן אונדז באַגורט.
האַסט דעמאָלט דאָך געצונדן,
דעם שטערן פון געבורט.

עס האָט אין הייל אַ קוועכל
צופוסנס דיר געקוועלט.
און פלוצעם האָט אַ קולכל
באַרירט זיך מיט דער וועלט.

און ווי דער קוואַל דער ריינער
אַנטפלעקט האָט זיך דאָס וואָרט.
נאָר אויבן האָט אים קיינער
דערהערן ניט געטאָרט.

און כ'האַב מיט נייעם גלויבן,
געקניט פאַר דיר מיט דאַנק.
און דיר געבראַכט פון אויבן
צוויי גרעזלעך אַ געשאַנק.

ב

אַ קינד איז ניט קיין צווייטער, —
ס'איז דו אליין און איך.
עס פירט אונדז אויף אַ לייטער,
אַלץ נעענטער צו זיך.

נאָר איידער נאָך אַ נאָמען
מיר האָבן אים פאַרטראַכט —
עס האָבן העק און לאַמען
גענישטערט אין דער נאַכט.

ווען ס'קינד האָט נאָך געדרעמלט,
און קיין זאך ניט געוואוסט —
עס האָט אַ דייטש אים דעמאָלט
אַ רײס געטאָן פון ברוסט.

און וואָס קען אונדז פאַרבייטן,
מיין טייערע, אַצינד,
ווען ס'גליען פונדערווייטן,
די ביינדעלעך פון קינד !

ג

מיר ציען זיך אָן אַטעם,
דורך זומפיקן געוויקס.
און ווי דעם קינדס אַ שאַטן,
דו טראַגסט אויף זיך אַ ביקס.

און יעדער מאָל ווען ס'רייסט זיך
פון ביקס אַרויס וואָס בליי,
אין ליכט זיינעם באַווייזט זיך
דאָס קינדעלע אויפסניי.

עס פילט אונדז אויס דעם זינען
ווי לופט פילט אויס די וועלט,
אין ראָז פון דעם באַגינען
באַווייזט זיך עס אין פעלד . . .

און איבער אַלע וואונדן,
וואָס האָבן אונדז באַגורט —
ער איז נאָך ניט פאַרשוואונדן,
דער שטערן פון געבורט.

30 סעפטעמבער, 1943.

זינג ניט קיין טרויעריקס

זינג ניט קיין טרויעריקס.
טו ניט פארשעמען
דעם טרויער.
ווערטער פארראטן.
עס שטעלן זיך נעמען
קאפויער.

קוק אויפן שניי
און באלייכט מיט זיין רו
דיין זכרון :
ליכט איז די שפראך פון דיין הארצן . . .
און דו —
ביי געבארן.

שטרעק דייע פונגע פונגע צום שניי
צו די קאלטע
געוועבן.
אויסלייזן וועסטו אין זיי
דאס באהאלטענע
לעבן.

5 פעברואַר, 1944.

געבורט

דרינגט אריין א רעגן דורך די צווייגן פון שאַלאַש,
און די טראַפּנס פּאַלן אויף די פּונקעלעך אין אַש.

ליגט אין ווינקל, צוגעדעקט מיט בלעטער און מיט שטרות,
לעבן נייגעבוירענעם — אַ פיבערדיקע פּרוי.

קוקט זי אויף אַ טראַפּן ווי ער שימערט און צערינט, —
זוכט זי אין זיין שפיגעלע אַ נאַמען פאַרן קינד.

שפּרינגען טויזנט נעמען אויף, און דרייען זיך פאַרביי,
שרעקן זיי און שמעלצן זיך מיט פּנימער פון בליי.

וויינט דער נייגעבוירענער : ניט דאָס איז מיין פאַרלאַנג . . .
נישטערט אין דער מאַמעס מילך דעם אויסגעבענקטן קלאַנג.

ביז דורך זיסער טונקלקייט אַ נאַמען זי געפינט —
אירע ליפּן הויכן אויס : מיין גאַטעניו, מיין קינד ! . . .

27 פעברואַר, 1944.

ג א ל ד ע

. . . און ווען דורך נאכט, אין ווילדערניש אין ווייטער,
האָט דורכגעריטן גאַלדע ס'ערשטע מאָל —
האָט זיך געדאַכט : אַ פליענדיקער שייטער
דורך באַרג און טאַל.

באַגינען האָט געבליט פון אירע אויגן,
און יעדער פאַרטיוואַנער האָט געפילט :
דער וואָלד מיט גאַלדעס שמייכל ווערט באַצויגן
און העל באַגילדט.

דאָס ערדן־שטיבל אונטער מאַך און קאַרע
האָט זיך צעבליט מיט פּרילינג ווי אַ בייט,
ווי ס'וואַלט אַהין אַריין די וועלט די גאַרע
מיט יונגער פּרייד.

פאַרוואונדעטע גבורים האָבן ווידער
געהויבן זיך פון אַרט, שוין ניט גערוט, —
ווייל גאַלדעס שמייכל האָט געהיילט די גלידער,
דערפרישט מיט מוט.

אין מאַרש, אין לויערונג, ביים רייסן בריקן,
אין הייסן אין האַרטנעקיין געשלעג,
עס האָבן ווי באַפוילן גאַלדעס בליקן :
— פאַראויס אין וועג !

נאַר אין אַ נאכט אַ קוואַלנדיק־מאַיאָוע,
בעת גאַלדע האָט געלויערט אויף אַ באַן,
האָט עפעס העכער זיך צעקלאַגט אַ סאָוע
צום פאַרטיוואַן.

און ווי ס'האָט אונדזער שמייכלדיקע שוועסטער
דערהאַרעכט דעם רויש פון רעדעדיקע טריט,
און ווי זי האָט דעם קנויט געוואַרצלט פעסטער
צום דינאַמיט.

און ווי זי האָט מיט אויג און האַרץ געשלונגען
די זעאונג פון דעם אויפגעוואַכטן פּלאַם, —
איז אין דער לופט דער עשאַלאַן צעשפרונגען
מיט איר צוזאַם . . .

אַ חבר האָט געפונען בלויו פון גאַלדען
אַ האַנט אין גרינעם גראַז . . . און איז מיט איר
אין וואַלד געקומען און געמאַלדן
דעם קאַמאַנדיר.

און ס'האַט דער קאַמאַנדיר, אַ קוים באַהערשטער,
פאַרביי זיין מחנה טראַט נאָך טראַט געשפּאַנט,
דערציילט אונדז וועגן גאַלדען, און דער ערשטער
געקושט די האַנט.

און צוואַנציק זאַלפן האָבן זיך געהויבן,
און צוואַנציק מאַל האָט ס'האַרץ געטאַן אַ ברויז.
דערנאָך האָט מען די האַנט פאַרשאַטן. אויבן —
פאַרזייט אַ רויז . . .

און רונד־אַרום דער רויז, און העכער, ווייטער, —
עס וואַגלט גאַלדעס שמייכל, ווי אַמאַל,
ווען זי האָט דורכגעריטן ווי אַ שייטער
דורך באַרג און טאַל.

19 יאַנואַר, 1944.

פל=נדרי

(פאָעמע)

[דערציילט פון אַ געבליבענעם]

כל-נדררי *

[דערציילט פון אַ געבליבענעם]

א

. . . האָט מען אונדז פאַרטריבן אין אַ שטייג פון צוויי־דריי געסלעך
און פון דאָרט אַרויסגעשלעפט צו הונדערט און צו טויזנט,
ווי פיבערדיקע רויפלייש,
און געוואָרפן פאַר די חיות . . .

זיינען מיר געלעגן אין די קעלערן און לעכער,
גלייך ווי אין געוועלבעטע אונטערערדישע פּלאַצן,
מיט ווייב און קינד,
אויך קינד, וואָס דאָרף געבוירן,
— איין וואונדיקער געפלעכט,
איין פיבערונג,
איין פּלאַצן.

* „כל-נדררי“ קען אויסזען אויסגעטראַכט, אומגלייבלעך, סיאז
אַבער, כ׳וואָלט געזאָגט, אַ רעאַליסטיש געמעל פֿון אַ געשעעניש. וואָס
כאַפט אַרום די צייט, ווען דער געסטאַפּאַ-אַפיציר שוויינענבערג האָט אין
האַרבסט 1941 ליקווידירט אין ווילנע די אַזוי־גערופענע „צווייטע גע-
טאָ“. דער ייד, וועמען איך רוף אָן ביים אמתן נאָמען, האָט מיר אַליין
דערציילט, ווי אַזוי אין תּפּיסה אויפֿן הויף, וואו מען האָט צו ערשט גע-
בראַכט די יידן, האָט ער דערקענט זיין זון דעם רויטאַרמיער, וועמען ער
האַט צוואַנציק יאָר ניט געזען. ניט וועלנדיק, אַז דער פאַרוואונדעטער זון
זאָל געפּיניקט ווערן, האָט ער אים דערשטאַכן. נעמענדיק דעם דאָזיקן
פּאַקט, האָב איך גלייכצייטיק געפרואוּט איבערגעבן דעם פּאַן. די שטי-
מונג פֿון יחיד און מאַסע און דער עיקר — די איבערלעבונגען פֿונעם
אַלטן יידן, וואָס דער טויט האָט ניט געהאַט אויף אים קיין שליטה.— א.ס.

און ס'איז געווען א טאָג —
אָ, ווער וועט ברענגען אים צו משפט ? —
א טאָג, וואָס האָט אַ בלענד געטאָן
מיט אפשרדיקן צוואַג.
און אַנגעבליט רחמנותדיקע שייַן
אויף בלינדע שייַבלעך,
און דורכגעשניטן שטיינער :
— היינט אין אָונט איז יום־כיפור . . .

האַבן זיך צונויפגעקליבן פאַרמאַטערטע יידן,
פון בוידעמער פאַרשפונענע
און ברונעמדיקע קעלערס,
אין לויכטנדיקער קלויז פון ווילנער גאון.
זיך אויפגעקליבן צו כל־נדרים
גלייך ווי צו אַן אויפשטאַנד.
און צווישן דער צונויפגעקלעמטער, יום־טובדיקער עדה,
באַפּלעמלט זיבן־פאַרביק
מיט די תפילהדיקע ליכטן —
בין איד אויך געוועזן,
איד,
דער לעצטער פון געזינד.
נאָר ניט איד האָב געשלאָגן זיך מחילה
אינעם האַרצן.
נאָר ניט איד האָב געבעטלט
שטיקלעך טעג און ברעקלעך מזל, —
ווייל גאַרנישט מער באַדאַרף איד שוין,
און איבעריק אַ באַשיצער . . .
דאָך האָט מיר אַ לייכט געטאָן פון אונטער מיינע הויטן
אַ צאַנקענדיקע יאַרצייט־ליכט,
און בליקנדיק דערינען,
האַט מיין האַרץ אַרויסגעפלאַצט
פאַר עמעצן אַ נאַנטן,
וואָס האָט מיט קאַלטע פליגל
מיר אַ ברען געטאָן דאָס פנים :

„מיט וואָסער צוגעגרייטן ווייטיק וועסטו מיך נאָך נערן,
און וויפל הונגעריקע גלוסטן טראָגן דיינע ציינער ?
איז טאַקע דיר מיין לייב געשמאַק און האַניק — מיינע טרערן ?
און ווילסטו וואָס אַרויסבאַקומען, ווי אַ פונק פון שטיינער ?

מיט זיבן טעמפע שווערדן האָט געשלאָגן מיך דיין שטראַפונג,
מיין אַלטער קראַנקער טאַטע האָט אַליין די גרוב געגראָבן . . .
מיין ווייב איז, מיט אַן אייניקל ביים ברוסט — איר לעצטע האַפונג,
אַוועק ווי צו אַ שמחה אין דעם קיניגרייך פון ראָבן.

פינף זין האָב איך געהאַט אַמאָל, ווי פינף געטרייע פינגער,
און זיי האָב איך פאַרטרויט מיין לעבן נאָך מיין טויט צו שפינען.
מרחם האָסטו זיך געווען, געמאַכט מיין אַלטקייט גרינגער ;
האַסט איינציקווייז אַראַפּגעהאַקט און מיך געלאָזט ביים זינען.

און מיך, ווי אויף צולהכעיס, האָבן שווערדן ניט צעשניטן,
און קוילן — אַפּגעקלאַפט צוריק, און שרפות — ניט געצונדן ;
וואָס עסיקער די וואונד, האָב איך ווינציקער געליטן,
און דו אַליין, מיין גאַט, האָסט זיך געשפיגלט אין די וואונדן.

פאַרוואָס בין איך געבוירן קעגן ווילן מיינעם ? וועמעס
געוויין האָט מיך אַריינגעטרערט אין מאָס אין מענטשיש-בלינדער ?
אויב אמת, אַז דו דאַרפסט אַזוי — טאָ ווער באַדאַרף דיין אמת ?
ניט איך וועל שלאָגן זיך אַל-חטא, ט'איז דו, ס'איז דו, דער זינדער !

וואָס קען איך דען פאַרלירן מער, און וואָס קאָן איך געווינען,
אַז מיין פאַרלאַשן אויג שוין קען ניט ווערן פייכט און גלאַנציק ? —
אַ, בלינד בין איך געוואָרן, קאָן מיין טויט גאָר ניט געפינען
און ניט מיין עלטסטן זון, וואָס איז אַוועק שוין אַ יאָר צוואַנציק.

וואו נעמט מען אויף דער וועלט אַ ליכט, כדי כאַטש איינמאָל זען אים
און וויסן, אַז עס בלייבט אַ שפּראַץ נאָך מיינע גרויע יאָרן ?
געקושט וואַלט איך אַ פריידיקער די געסעלעך פון גיהנום,
און שטילע רו וואַלט אויפגעבליט אַנשטאַט פאַרקאַלכטן צאָרן.”

די ווערטער האבן נאך ווי זשאָר
 געאַטעמט אין מיין לייב,
 ערשט איך הער, — אַ שטורעם פון געוויין
 וויקלט זיך און ווירבלט איבער דעכער.
 צערייסט זיך שטיקערווייז
 און פאַלט אַראָפּ,
 אַראָפּ,
 אַראָפּ.
 ווי שטיינער אין אַ תהום . . .
 און פונעם שול-הויף
 טראַגט זיך אַ צעשניטענער געשריי
 אַהער אין קלויז,
 דערשטיקט די ליכט,
 צעכוואַליעט די טליתים,
 און הינטער אים
 עס שטראַמט אַריין אַ קאַפּ,
 דרייט זיך אין אַ קעסלגרוב
 מיט שווימענדיקע אַרעמס.
 טרינקט זיך, ווערט ניט,
 נאָר זיין קול
 בלייבט הענגען ווי אַ חלף:
 — סכנה !

אויף ליפּן פאַרברענטע,
 ביי יונג און ביי גרייז,
 בלייבן די תפילות
 פאַרפרוירן.
 אייז.

אין גלאַזיקער שיין
 פון די שפּליטערס לבנה,
 שפּרינגט דאָ אַריין
 די חיה : סכנה.
 אַ ריס די ליפּן.
 אַ ביס די הענט.
 סכנה אין קופּער,
 סכנה אין ווענט.

גלידער
 פאַרראַטן דאָס אַלטע געביין.
 ברידער —
 צעשפאלטן. אליין. אליין.
 לייב אויף לייב.
 געדריי. געמיש.
 אַט שפּרינגט די סכּנה
 פון אונטערן טיש
 גלייך אין די פּנימער!
 אַט, אומגעריכט,
 ברענט די סכּנה
 אין וואַקסענער ליכט.
 ברענט.
 פאַלט.
 פאַרכאַפט דאָס געביי.
 סכּנה אין קלויז
 און נאָך מער — אויף דער פּריי.
 און שפּיציקע נעגל
 וואַרגן, וואַרגן:
 — לויף אַוועק, ווי אַ הונט מיט אַ ביין,
 מיטן נפש.
 אַט יאַגן זיי אָן
 און זיי וועלן דערהרגענען!

. . . איז דעמאָלט פאַרבליבן אין קלויז פון דער עדה
 אויף זעלביקן אַרט אַ פאַרעקשנטער זיידע
 און ווידער געפויקט זיך אין האַרצן מיט פייער:
 — בנדנו, גולנו, אוי, פאַטערניו טרייער.
 און עמעץ אין חלפּדיק-ווייסע געווענדער
 איז ווייטער געשוואומען צו גאַט אויפן שטענדער . . .
 אַ דריטער — זיך טוליעט אין פּרייד און שגעון
 צום שטול, וואו אַמאָל איז געזעסן דער גאון,
 בייסט איין מיט די ציין אים און בלייבט דאָרטן ליגן!
 און זע: אויך אַ קינד, וואָס מע דאַרף נאָך פאַרוויגן,
 אַ וואַרף געטאָן פון די אַנטלויפער מסתמא,
 עס כליפעט כל-נדרי און כליפעט: אַ. מאַמע!

און איך ניט פון אַרט. צו דער ערד, אַ געשמידטער
בין אויכעט פאַראַן — דער געשוואוירענער היטער.
און כ'האַב ניט געהערט דאָס געיאָג אויף די שטיגן,
דעם גאַנג פון דער שחיטה. נאָר ס'קינד און זיין ניגון.
און ס'האַט מיך געצויגן צו שטאַרבן אַצינדער,
ווייל כ'האַב אין דעם כליפען דערזען מיינע קינדער.

נאָר ווען ס'איז די מחנה מיט ביקס און געפילדער
אין פּאַליש אַרײַן, האָט אַ כוח אַ ווילדער
אַ רײס מיך געטאַן ווי אַ בױם פון אַ גאַרטן,
אַ רײס געטאַן, צום ארון־קודש, פון דאָרטן
אַרויסגעכאַפט האָב איך די תורה געשווינד,
און אַנשטאַט די תורה — באַהאַלטן דאָס קינד !

ב

פאַראַן אַ געטראַנק, וואָס דו טרינקסט און דו ווייסט ניט
זיין שרעקלעכן טעם.

און ווען ס'פאַנגט דיך זיין שיכרות,
ברענט אויס און מאַכט בלינד דייע נאַקעטע חושים,
איז מיינסטו : ביסט ברענעוודיק ניקטער,
באַנעמסט ניט,

אַז דו ביסט אַליין אַט דער פליישענער בעכער
און טרינקסט דייע אייגן צעיושעטע זאַפטן.

און אַלק, וואָס דו זעסט, איז דער סדר
פון אייביק :

דאָס פּרײווייליק שפּאַנען אין רײ צו דער מײטה,
באַגלייט מיט באַגנעטן, ווי דייע באַשיצער,
דאָס טראַכטן דערביי, אַז דער גײסט וועט פאַרבלייבן . . .
אַז ערגעצוואו לעבט נאָך אַ זון צי אַ קרוב,
אַז גוט, וואָס אויך איצטער ביסטו ניט עלנט ;
ס'באַגלייטן דיך הייזער — פאַרשטיינטע מחשבות,
און געסלעך,
און פּרויען מיט בערגיקע בייכער . . .

און חלומסט, אָז באַלד וועט געשען מיט דיר וואונדער,
גלייך ווי דו וואַלסט זיך אַריבערגעקליבן
אין אַ דירה אַ צווייטער,
וואָס האָט אַן אַרויסבליק
צו עפעס אַ רואיקן, צייטיקן גאַרטן.

נאָר ווען ס'האַט מיך פּלוצים אַ שטאַלענע רגע
באַפאַלן די אָפּגעטייט־שיכורע גלידער,
ווי ס'לאָזט זיך אַראָפּ אַ באַגעלטער שפּאַרבער
אויף דער אַנטדרימלטער טויב אין דער נידער —

האַב איך באַגעגנט מיין אייגענעם שאַרבן . . .
פינגער צעבראַכענע ציען זיך, פרעגן,
און ווי יחזקאל אין טאַל פון די ביינער
קלאַפט מיר אַ מעכטיקע זעאונג אַנטקעגן :

אייווערנע ווענט קעגן אייווערנע שטערן
צוימען, באַרינגלען אַן אייווערנע תּפּיסה.
דאָ, ווי אַן אייווערנער פּלאַנטער געדאַנקען,
קנולן זיך קופּעס אין אייווערנער גסיסה.

ווער האָט געבראַכט זיי אין נאַכט פון כל־נדרים,
ווער קען זיי העלפּן, זיי שטרעקן אַן אַרעם?
מיר דאַכט ס'האַט אַן ערדציטער אויף אַ בית־עלמין
אַ וואָרף זיי געטאַן אויס די ווערמיקע קברים!

זיינען דאָס מתים? זיי ריידן דאָך, שמייכלען,
אונטערן ליכט פון אַ פּראָסטיקן מילכוועג . . .
און אין אַ ווינקל סע ציטערט אַ זויגלינג,
ציט זיך צו מאַמישער ברוסט, צו איר מילך־וועג . . .

אויב ניט קיין מתים, וואָס וואַרטן זיי רואיק
אויף שאַרבן־געקראַך, אויף באַשטימטער צעשטערונג?
יידן, די אייווערנע ווענט זיינען שפּינוועבס,
יידן, אַקעגן דעם טויט אַ פאַרשווערונג!

זאלן זיך שליסן צעוואַרפענע קנאַכנס,
זאלן אַ שלאַג טאָן געבונדענע שטראַמען!
לעצטע צום לעבן און ערשטע צום אומקום,
לאַזט ניט פאַרשניידן דעם מעכטיקן זאַמען!

מאַרגן, ווען רויט וועט אַ קריי טאָן דער חורבן,
וועלן, ווי טירן זיך עפענען גריבער . . .
יידן, סע נאַרט אייך פּונווייטן אַ כישוף,
פאַרברענט זיינע אויגן און שפּרייזט אים אַריבער!

ג

אינמיטן דער נאַכט, ווען אַרויף צו די שטערן
האַבן געצויגן זיך הונדערטער אַטעמס,
ווי קנעכט אויף די קני,
און ס'זיינען די מחנות געלעגן פאַרשטאַרטע
מיט פּנימער קעגן געקרייציקטן גורל —
האַב איך געשוועבט צווישן קנולייע גופן,
און זיי, ווי אַ שפיגלראַד,
האַבן געדרייט זיך
און יעדער באַזונדער —
אַ טייל פון מיין אויסזען:
דער זקן אין טלית,
פאַרדאָונט ווי פּריער,
(ער הערט ניט קיין זיפּצן,
געזאַנג פון מלאכים . . .)
די מאַמע וואָס דריקט צו איר האַרצן אַ פּוסטייט,
אַ פאַר אין באַהעפטונג
(מסתם — חתן־כלה).
אַ יידל, וואָס הענגט אויף אַ האַק
ווי אין יאַטקע.
און דער,
ביים באַהאַלטן זיין גאַלד אין אַ קניפל . . .
אַ מאַן מיט אַ גאַלמעסער צווישן די פינגער,
דער בחור, וואָס זינגט:
„דאָס וועט זיין שוין דער לעצטער“.

און די פרוי מיטן אָפּענעם קלאַפּיקן לייב,
וואָס וואַרפט זיך אין פּאַליקע
קעגן לבנה.

ס'האַט מיר געדאַכט :
איך בין יעדער באַזונדער,
אין איטלעכנס לייב
בין איך בלוטיק פאַרקנאַטן.

ד

נאָר דאָ האָט מיין עסיקער בליק זיך פאַרשפּיזלט
אויף עפעס אַ פנים — און ס'פּייפט שוין און ריזלט
די בענקשאַפט — אַ פּלאַם אונטער אייז.

פון טונקל דאָס פנים קוואַלט אויף מיר באַקענטער,
— לבנה, אַרויס פונעם וואַלקן, קום נענטער !
געשווינדער — דאָס פנים באַלייכט !

לבנה באַלייכט, און אַ ווירבל מיט פונקען
עס דרייט זיך אַלץ טיפּער, אין מוח פאַרוונקען
און דרייט דאָרט אַריין די געשטאַלט.

און ס'טוט מיר אַ פּלאַץ, ווי אַ שויב, די נשמה :
— ס'איז ער, מיין פאַרשוואַנדענער זון, ס'איז מיין יאַמע !
איך האָב דאָך באַגערט אים צו זען . . .

באַגערט — און אַצינד איז מקוים די תּפילה,
אַצינד פאַרן סוף, און ער ווייס ניט אַפילו,
און זע, ווי ער דרימלט אין רו :

די באַקן — פאַרדאָרט, אויסגענאַגטע פון ווייען,
און טונקל און בלייך, ווי אַ שאַטן אויף שנייען,
און ווינטיק פאַרקאַלטנט די באַרד.

ווי עלנט עס וואַגלט דער קנייטש אויף זיין שטערן !
די שפּיציקע הוט — מיט אַ בלוט־רויטן שטערן,
און ס'לייב אין צעפּליקטן שינעל !

ליפן אין פיבער,
משוגע פאר פרייד,
שרעקט אים ניט איבער
מיט אייערע רייד,
זאל ער נאך זדימלען, דרימלען . . .
זאל ער קוים שפירן,
ווי ליבנדיק זיס
טוט איר באַרירן
די וואונדיקע פיס
מיט ניט קיין גערעדטע ווערטער.

פונדאנען ? ווער האָט אים
אַהערצו געבראַכט ?
ווי לויטער זיין אַטעם
באַפליגלט די נאַכט,
די נאַכט פון כל-נדרי !

שטילער, ניט פרעגן,
כ'בין ווידער אליין.
די נאַכט געמט מיר זעגן
מיט זעג פון געוויין,
שוין איבערגעזעגט מיינע ווערטער . . .

איך גאָף און באַטראַכט אין דער תפיסה מיין שכן ;
אַלץ אַזוי אָפן, און אַלץ איז געהיימיש . . .
די אַפּלען
ווי ליכט דורך אַ נעפל זיי צאַפּלען,
די ברייטלעכע נאַפּליגל פאַכען, פאַכען,
זיי האָבן דערשמעקט עפעס היימיש
געביין,
ער קאַן נאָך אַ בראַך טאַן מיין מאַסקע פון שטיין
און דערפילן די אויגן וואָס ברענען.

ביין!

ער טאָר ניט זיין טאַטן דערקענען.
טויזנט מאל שווערער וועט זיין דער צעשייד,
איך מוז פאַרהאַקן דעם סוד אין אַ פּורעם.
ווייל פאַראַן אַזאַ פּרייד, אַזאַ סאַמיקע פּרייד,
וואָס איר אין פאַרגלייך איז אַ שפּילכל יטורים.

ה

איך:

זייט מוחל, אפשר העלפן אייך? די נאכט
איז בלענדיק-ווייס, ווי אַקאַרשט אויסגעגאַסן
וואַלט עמעץ אייך צופּוסנס די לבנה.
און אינעם ליכט איז דייטלעך צו באַמערקן
אַ שנירל בלוט, זיך דריבלענדיק אין שוואַרצן
פּון אויפגעפלאַצטע וואונדן אויף די פּיס, —
מיין פּריינט, איך וועל אייך העלפן זיי פאַרבינדן.

מיין זון:

אַ דאַנק, זאָל בעסער אויסרינען אינגאַנצן.
אַליינוויליק זיך ראַטעווען פּון גורל,
ס'איז בעסער ווי דורך זיי . . .

איך:

ניטאָ קיין בעסער.
עס איז דער מאַרגן קיינעמס קיין פאַרמעג ניט,
אַזוי איז אַלעמאַל געווען — אויך איצט.
און איר, — זייט שטאַרק, ניט יאַגט אַוועק דעם ווילן:
איר לעבט, איז לאַזט ניט אויסרינען דאָס בלוט.
ס'האַט פּיינט די פּריי —
געוואוינט צו זיין געפאַנגען,
פאַרקערט ווי מיר . . .
און וואָס עס וויל דער מאַרגן,
דאָס איז אַ סוד,
וואָס מאַרגן ווייסט אַליין נישט . . .

מיין זון :

כ'בין ניט געוואוינט צו טראכטן אזוי טונקל.
דער סוד איז קלאָר. און אָפּן איז דער מאָרגן.
ווען ס'קייקלט זיך דער באַרג־שטראָם באַרג־אַראָפּ.
איז וועט ער ניט דערקייקלען זיך אַרויפּצו.
איך האָב ניט מורא פאַרן טויט. איר זעט ?
אַ קריגסמאַן בין איך, כ'בין אַ רויטאַרמייער,
עס האָבן שטענדיק טויטן מיך באַגלייט,
ווי עס באַגלייט אַ רייטנדיקן יעגער
אַ מחנה הינט.

און ס'איז מיין ליב געווען צו אַלע צייטן
אַ גוט געשמידטער, אויסגעפרוּאוּטער פּאַנצער.
און האַקט אים דורך דעם שונאס בייזע קויל,
איז דעמאָלט מיט דער בלאַנקער שווערד זיך ראַנגלען.
און פּאַלט אַרויס די שווערד — איז מיט די הענט,
אַז יעדער פינגער זאָל אַ מעסער ווערן.
צעברעכן זיך די מעסערס — איז אַ שפרונג,
און מיט די ציין דעם גאַרגל אים צעפליקן.
און האָב איך אַלצדינג אַנגעוואוירן — דעמאָלט,
אַ רואיקער, ניט אויפשטיין שוין פון אַרט.

נאָר קנעכטיש, אָן אַ האַפט איז איצט דער ווילן,
אַט ליג איך דאָ אין שטאַט פון מיין געבוירן,
די פיס אַדורכגעוואונדיקט, און איך וואַרט . . .

איך :

איר זענט אַ ווילנער ?

מיין זון :

יע, איך בין געבוירן
אין זאַוולס הויף, מע רופט מיך יאַמע קאַנאַן . . .
ווי גליקלעך וואָלט איך זיין, ווען צו מיין אויער
דערגרייכן וואָלט אַ גרוס פון טאַטע־מאַמע,
אַ גרוס פון זיי צו מיר — און ניט פאַרקערט.
די ליבשאַפט, איינגעלאָשן אין מיין ליב,
וואָלט ווידער זיך צעגליט אין פרישע פאַרבן . . .

איד :

קען זיין, דער טאטע לעבט, ווארט אויף, איך קען אים . . .
כ'האב גראד געוואוינט אין זעלבן הויף, צוזאמען,
מען רופט אים זכריה . . . הא ?

מיין זון :

אזוי אזוי . . .
איר האט געזען מיין פאטער ? איז געוויס
דאך איינגעבויערט זיין געשטאלט אין אייער !
דערנענטערט זיך, און לאזט מיך אים דערפילן !
צי האט ער ווען גערעדט . . .

איד :

ער האט ניט איינמאל
דערציילט מיר טאקע וועגן עלטסטן זון . . .
ווי לאנג שוין האט איר ניט געזען דעם פאטער ?

מיין זון :

מיט צוואנציק יאר צוריק בין איך אנטלאפן
צו קעמפן מיט פעטליורען אויף אוקראינע.
דערשלאגן אים — און דארטן שוין פארבליבן.
געבויט אַ היים. זיך אויסגעזוכט אַ ווייב,
געלערנט שפעטער אין דער אַקאדעמיע
און ניט פארביטן קיינמאל דעם שינעל . . .
פארגעסן האב איד, אז מע רופט מיך זשיד,
פארגעסן, אז מען קען נאך ניט פארגעסן . . .

און קוים איז וואָכן עטלעכע אַריבער,
ווען הינטער קיעוו, אין אַ גרויסער שלאַכט
פארוואונדט האָט מיך דער עקלדיקער שונא,
דערנאָך — אין מיין געבוירנשטאָט פאָרטריבן.
און דאָ האָט זיך אַרויסגעברייט אַ מסור
און אַנגעוויזן מיט אַ שטעקן : „יענער
איז ניט פון אונדזער שטאָם.“ און דעמאָלט האָט מען
אַ שפיצעכיקע לאַטע אַנגענאָדלט
אויף הוילן לייב מיינס און געבראַכט אַהער

צוזאמען מיט אַ בלינדער מחנה יידן,
וואָס האָט מיין גוף געטראָגן אויף די הענט,
ווייל גיין מיט זיי האָב איך ניט מער געקענט . . .
אַצינד — וואָס זאָל איך טאָן ? איך ווייס, אַז מאָרגן
פאַרקילן וועט ווי בליי מיין לעצטער אַטעם.
כ'בין שטאַלץ וואָס איך וועל שטאַרבן, ווי אַ ייד,
מיט אַלעמען אינאיינעם . . . נאָר פאַרוואָס
געלאָזט האָב איך זיך פאַנגען ווי אַ חיה —
און ווען דער גוף איז דורכגעקוילט געוועזן,
זיך ווייטער ניט געראַנגלט כאַטש
מיט אייגענעם געדאַנק
און אויסגעקליבן גנאָר —
אַט דאָס איז שרעקלעך !

איך :

ניט אַלעמאַל טוט גוטסקייט דער געדאַנק.
פאַראַן אַ רגע — ווערט אַ שטרוי דער ווילן
און שרעקלעכקייט איז אָן אַ גרונט ווי פרייד.
פאַרוואָס, מיין ליבער, זוכט איר ניט קיין וואָרט,
אַ וואָרט, וואָס זאָל אַריינזאַפן די גסיסה
פון צענער, טויזנטער המונים יידן.
וואָס ניט מען האָט פאַרוואונדט זיי אין אַ שלאַכט,
נאָר לעבעדיקע שפּאַנען זיי געהאַרכיק
צום טויטנטאַל, ווי איך, ווי זיי, ווי אַלע,
צי זענט איר אויסדערווילט, צי זענט איר בעסער ?

מיין זון :

פאַר מיר איז קודם קאַמף, איך בין אַ קריגער . . .

אַ רגע פריער האָט זיך מיר געוויזן
דורך דרימלדיקער נעפּלשיין, מיין טאַטע.
האָט אויסגעזען ווי איך, אין זעלבע יאָרן.
און רייד האָט ער גערעדט ווי איר, אַ צופאַל !
נאָר איך האָב אים געבעטן : טאַטע, טאַטע,
אַ מעסער נעם און עפּן מיר די ברוסט.
עס זאָל פון דאָרט אַרויספליען מיין לעבן —
ווי ס'פליט אַרויס אַ פויגל פון אַ ברענעוודיקער שטייג.
אַצינד וואָלט איך עס בעטן אייך, אַ פרעמדן — — —

ד

און דעמאָלט האָב איך אויף מיין צונג דערפילט צעשטויסן גלאָז,
אויף זייער שאַרף — צעשניטן מיינע ווערטער אין בויון.
זיין בליק האָט מיר די האָר געריסן גלייך ווי בינטלעך גראָז.
איך האָב געשטומט, און שטומענדיק האָט גאָט געהערט מיין וואויען:

. . . האָסט ווידער זיך געזעטיקט מיט מיין יאָמער דעם געהיימען,
פון מיר וועבסטו אַרויס דעם אין־סוף פון יסורים!
פאַרוואָס בין איך ניט רויער ליים, אַ טייל פון דייעע ליימען?
פאַרוואָס איז דיר מיין גייסט אַ טויטע אויג, פאַרכאַפט אין שטורעם?

געבעטן האָב איך — האָסטו מיין געבעט אין פלייש פאַרקנאָטן.
געפונען אים — דעם לעצטן זון, געפונען — ערב גסיסה.
אַ שאַטן כ'בין געוואָרן. גריזשען דייעע הינט דעם שאַטן,
באַלעקן זיך אין תענוג, ווי מיט קאַנדלצוקער זיסע.

צי בין איך דיר אַ משל בלויז? באַרעכן זיך, באַרעכן:
מיט גאַל וועל איך פאַרשפייען דיר דיין קוואַלנדיקן שכל.
טו ראַטעווען מיין קינד — אַניט וועל איך אים דאָ דערשטעכן,
דערשטעכן אויס נקמה מיט געזאַנג און מיט אַ שמייכל.

אַ, ראַטעווע! און הונדערט מאָל בין איך דאָן גרייט צו שטאַרבן.
פאַרשטעל זיך פאַר אַ שומר, אַדער ברעך אַדורך דעם טויער.
אַנטפלעק, אַז דו ביסט דאָ, און הער דעם דונער פון מיין שאַרבן!
אַניט וועט דיך פאַרשילטן מיין אַרויסגעפלאַצטער טרויער!

און כ'וועל אַ לאַנגע פּוּיסט אַ הייב טאָן ביז צו די מזלות:
— דו ביסט אַ רשע! אַל דיין גנאָד און גוטסקייט איז אַ ליגן!
און ווי אַ הויז וועט איינפאַלן די וועלט אונטער די קללות,
אינאיינעם וועלן מיר פאַרשרפעט ליגן!

אין פיבער-שרעקן לוייערט דאָס געהער
 אויף מינדסטן ענטפער. טריט. סימנים.
 איך פיל דעם אָפּגרונט פון אַ קליינער טרער,
 די נאַכט צעגייט, ווי חלב אויף מיין פנים.
 לבנה זויגט זיך איין אין ווענט, אין ציגל.
 דער מזרח גליט אַנטקעגן מיר ווי שטאַל.

איך טאָפּ די אַקסלען: אפשר זיינען אַנגעוואַקסן פליגל . . .
 (כ'וואַלט אָפּגעריסן זיי פאַר אים!) ,
 און וואָרף זיך מיטאַמאַל
 אויף דר'ערד: צי טראָגט זיך ניט אַ שטים,
 אַ וואָרט, אַ נאָמען?
 די ערד איז לעבעדיק, נאָר אָן אַ צונג . . .
 דער ווייס-צעגליטער שטאַל צעגייט אין שטראַמען,
 עס קלאַפט דער שלייה. אַ פאַסטקע ווערט דער אויער.
 צי שמעלצט זיך ניט די תפיסה, ווי אַ וואַקס?
 צי קען אַ נס ניט דורסדרינגען אַ מויער?
 צי קען אַ גראַז ניט געבן אַ צעוואַקס
 אין וואַלד-געוויילד, אַז קיינער קען ניט כאַפּן? . . .

שאַ.

די חושים וואָרפן זיך פאַראַויס, פאַראַויס
 דערטאַפן
 דעם ריח פון דעם שוועבנדיקן אויסלייזער! צוגלייך
 טראָגט זיך מיט די אויסלייזונג אַנטקעגן,
 ווי אַ שטילער טייך
 צווישן יאַמערדיקע ברעגן;
 איך שטרעק אַ האַנט, וויל אַנכאַפּן מיין גאַט!
 אַ רגע . . נאָך איין צי . . איך האָב אים . . אַט —

און דורכן הויף, אין ברוינער אוניפאַרם
 און אידלשטיינער-אַנוואַקס אויף די הענט,
 מיט ערן-קרייצן אויפן רעכטן אַרעם
 און בליקן צו דער ערד אַראָפּגעווענדט, —
 באַוויזט זיך מיר דער דייטש . . . די שטיוול גלאַנצן
 מיט עכטן אַרישן קאַליר.

די מענטשן־מאָסקע — ניט קיין צוק און ריר —
פאַרשטיינערט, אָן אַ קנייטשעלע אינגאַנצן;
אַ קאַלכ־פּיסל מיט אַ לאַנגן עק
פון בייגעוודיקע דראַטן פּויסטיק האַלט ער.
מיט דעם איז ער געוואוינט, אַ מירמל־קאַלטער,
צו טאָן אַ שניט, אַ פּייפּנדיקן וועק
די זשיפּיקע קרבנות פאַרן שיסן,
ער האָט זיי איינגעטלעך דאָך ליב, געוויס!
אַ נייער גאַלד־מעדאַל איז דער געוויסן!
און זעט ער, אָן אַ זייט, אַ מיידלס פּיס,
— צעשפּרייטן זיך ביי אים די נאַזלעך: יענע
וועט מוזן אים אַליין געהערן באַלד!
צוערשט — אַ קויל, זי צאַפּלט זיך, זי פאַלט,
און פאַלנדיק — ווי איינגענעם די סצענע!
אַ כאַפּ טאָן זי . . . נאָר גלייך איז ער באַהערשט
עס קען נאָך עמעץ זיין געדאַנק דערהערן,
פאַר אים איז די קאַלעקציע בלוט צוערשט,
קיין לעבעדיקער טאָר דאָס ניט באַגערן!

און מיטאַמאָל: אַ בייטשיקער געהויל:
„צוזאַמען אויפשטיין!“ און די מידע יידן
זיי נעמען שפּרינגען פון דעם גרויען קנויל,
ווי עמעץ וואַלט זיי האַנט אין האַנט פאַרשמידן.
און דורכן איינגעגליווערטן שפּאַליר
מאַרשירט דער האַר. דאָס פנים ראָן, באַגיניק:
„איך בין דער קעניג אייער, קניט פאַר מיר
און שרייט דערביי: זאָל לעבן אונדזער קיניג!“
די מאַסע גלייזט. מע קוקט זיך אָן דערנעבן;
ס'איז שטיל. נאָר שטום־געבוירענע, מיר דוכט,
באַקומען לשון און מע שרייט: „זאָל לעבן!“
און פאַלן אויף די קני, און יעדער זוכט
דעם קיניג צו געפּעלן: אפשר . . . טאַמער . . .
און ער אַליין, פון קיינעם ניט באַגלייט,
ער לאַזט זיך אויף די רוקנס קאַלטערהייט,
און ס'פּייפט זיין בייטש אין לאַכיקן געיאַמער.

און שפרייזנדיק אויף קרעכצנדיקע ביינער
 מיט זיכערן געביטערנישן טראַט,
 באַמערקט ער צווישן דעם המון, אַז איינער
 האָט ניט דערפילט זיין קיניגלעך געבאַט
 און ליגט אויף דר'ערד, און ס'ברענט אין זיינע וואונדן
 די זון, ווי אין פרימאַרגעדיקן טוי.
 און גלייך ווי צו די פיס אים צוגעבונדן,
 אַן אַלטער מאַן, שוין וואַקלדיק און גרוי —
 דער טאַטע לעבן זון. דעם קיניגס פנים
 פאַראַדערט זיך, ווי אַ געהיימע שפּין
 וואַלט אויפגעפעדעמט דאָרטן איר געשפּין:
 צי ווידערשפעניקט עמעצער דעם טראַן אים?
 און מיטן קאַלבוך-פיסל גלייך אַ שניט:
 „אַזוי! פאַראַן אַזאַ וואַס שטעלט זיך קעגן?
 ס'געפעלט מיר . . . ניט געזען אַזאַ מין ייד“ —
 און ס'גיבן זיך עלעקטריש אַ באַגעגן
 די בליקן זייערע: אַ רגע . . . צען . . .
 סע האַלט ניט אויס דער קיניג . . . ווערט דערצערנט:
 — „ווער ביסטו, הונט, ווער האָט דאָס דיך געלערנט?
 אַ רויטער שטערן גאַר? איז לאַמיר זען,
 ווי ס'וועט אַזאַ פּונדעסטוועגן זיך בוקן.“ —
 נאָר פּלוצעם: כליופ . . . אין קיניג פאַלט אַ שטיין,
 אַ שטיין מיט שאַנד אין מאַרדע אים געטראַפּן
 פון דעם צונויפגעבראַכענעם געביין,
 וואַס קוקט דעם טויט אַנטקעגן קאַלט און אַפּן.
 דער האַר איז בלייך, צעטומלט, פינגער צוקן.
 סע פאַלט זיין קרוין! ער וויל אַ שריי טאַן: וועכטער!
 און כאַפט דאָס וואַרט צוריק. עס קומט אַ גריליק,
 געמישט מיט מורא, תּאוּוה און געלעכטער,
 די בלייכע ליפּן ווערן בלוי ווי מילק,
 און ווען באַגעטן, דאַכט זיך, ניט גערופן,
 דערלאַנגען פון די ווינקלען זיך אַ טראַג,
 באַשיצט ער מיט די אַרעמס ביידע גופּן,
 ער איז נאָך האַר, זיין ערע האָט אַ וואַג,
 ער וועט אַליין באַפרייען זיין רציחה!

און ניט אזוי זיך, מיט אַ שניט, אַ שאַס . . .
עס שלענגלען די געדאַנקען גיכע, גיכע,
און ס'קומט די פייניקונג אין פולער מאַס :

„די צינגער וועל איך אויסשניידן איך ביידן,
און איר אַליין וועט הערן זייער שטים!“
נאָר באַלד פאַרגייט רחמנות אין זיין ריידן,
אין גנעדיקייט פאַרוואַנדלט זיך דער גרים :
ער ציט אַרויס פון זילבערשייד אַ שמאַלן,
אַ גילדענעם קינזשאַל, ער בייגט זיך צו
און גיט מיר אים געלאַסן : — „טו דאָס דו,
און ס'וועט דיין קאַפּ מיט גאַרנישט ניט באַצאַלן.“
און דעמאַלט . . . ווי עס האָט נאָר דער קינזשאַל
באַריט מיין דלאַניע, האָט אין מיר אַ צווייטער
אין טיפּסטער טיפּעניש געטאַן אַ שטראַל,
אַ הייב געגעבן מיך, ווי אויף אַ לייטער.
איך האָב דערזען אין שטאַלענעם געשפּיגל
מיין לעצטן זונס פאַרלאַפענע שוואַרצאַפלען.
קיין אויסלייזער ניטאָ און ניט קיין פּליגל, —
די רויע גלידער שליידערן זיך, צאַפלען.
צוקאַפּנס וואַרט דער שמייכלדיקער תּליון,
און פּייפט זיך צו אַ פּויגל אויף אַ צווייג . . .
ער'ט איינצען מיין זון די האַר און סמאַליען,
פאַרפּייניקן מיט דאָקטערשן געצייג !
און גאַט אַליין האָט ניט געהערט מיין תּפילה,
ער האָט געשלאָסן שותפות מיטן קאַט.
מיט דעם וויל ער זיך אַפּפּאַסטן נאָך נעילה,
מיט מיינע זין די פּיר איז ער ניט זאַט.
און מיט איין שפרונג האָב איך דאָס בלאַנקע איין
מיין לעצטן זון אַריינגעזעצט אין ברוסט !
— אַזוינס קען טאַן דיין טאַטע און באַזויוון
פאַר דעם, וואָס האָט דיך פּייניקן געגלוסט ! —

ט

און וואָס געשען איז ווייטער ? ס'האָט די ערד זיך ניט געשפּאַלטן,
די זון איז ניט אַראָפּגעשפּרונגען מיטן קאַפּ אויף שטייגער.
נאָר טויטנוואַגנס האָבן אונדז אַרומגעצוימט ווי וואַלקנס,
איינגעשלונגען,
און געבראַכט אַהינצו,
וואו קראַען האָבן זיך אַ הייב געטאַן מיט אַפּשיי,
זיך אַנגעהאַנגען ווי אַ שוואַרצע פּרוכט
אויף געלע צווייגן,
דערוואַרטנדיק אַ נייע, רייכע סעודה.

און ווען דער קוילן-היישעריק
האָט ווידער מיך געמיטן, —
צי איז ער דעמאָלט זאַט געווען,
צי מיינ פלייש צו זויער, —
איז מיך, דעם לעבן-בלייביקן,
אַ שוואַרצע קראַ באַפּאַלן
און כאַטש איך האָב געאַטעמט,
האָט זי מיך געפיקט אין שטערן . . .

✱

אַזוי האָט אין אַ יאָר אַרום דערציילט מיר
אין געטאַ, צו כל-נדרים, ער אליין,
דער איובדיקער ייד און אַפּגעשיילט מיר
דעם גורל זיינעם ביזן סאַמע ביין.

און רואיק זיין קול,
ווי אַ קוועלכל אין טאַל,
ביינאַכט מיט לבנה באַגאַסן.
און איך האָב געלאַכט :
„ווער'ט געוואונען די שלאַכט ?“
און זיין גורל אין מיר איינגעשלאַסן !

פּאַרענדיקט דעם 6טן פעברואַר 1943 אין ווילנער געטאַ.

דאָס מענטשעלע פון ברויט

ווען זון פאָרגייט, אַרויפגעדרייט ווערט העלער
דעם הונגערס קנױט.
די פינגער קנעטן, קלעפן וואָס אין קעלער
פון קרישלעך ברויט.

און ווי זיי קנעטן, ווייזט זיך — סאַראַ גורל! —
אויף הויכן טראַן
אַ מענטשעלע פון ברויט, אַ ניי געבוירל,
און קוקט מיך אָן.

עס טוט אַ שוועב מיט פליגעלעך פון זאַנגען
אויס מיינע הענט
און מיט זיין שאַטן ווערן אויך באַהאַנגען
די טױטע ווענט.

און עס צערעדט דאָס מענטשל זיך אַזוי מיר :
— „דו גרויסער גבר,
דאָס פיצל גאַרנישט, וואָס דו רופסט עס : חומר
איז איצט דיין האַר.

ווי בלינדע הינטלעך וואַרף איך דיינע חושים
אַריין אין זאַק,
איך שטרעק אַ פויסט צו דיינע ליפן : קוש אים
ער איז געשמאַק.

און וויל איך — קען מיין שמייכל דיך באַצווינגען
אַ דו, מיין קנעכט,
זאַלסט ליגן אויף די קני פאַר מיר און זינגען
אַז כײַבין גערעכט . . . ”

איך טו א שפרונג: — „דו וועסט מיך גיט פאַרשקלאַפן!“
נאָר מיינע ציין,
זיי בייסן גיט אָט דעם וואָס כ'האַב באַשאַפן —
נאָר זיך אַליין . . .

דאָס מענטשעלע פון ברויט ווערט זאַטער, זאַטער,
וואָס מער איך בייס.
און נעמט אויך מיין גשמה מיט אין פלאַטער —
פאַר זיך אויף שפייז.

אויגוסט, 1943.

א חלום

א גאנצע נאכט געוויינט, געביסן זיך די ליפ, און ניט קיין לופט — די ריחות פון פארגאנגענהייט געשלונגען. די נאכט — א מדבר שלענג, מיין לייב — א רויטע זיפ, צוויי פייגל אויף א ים אין שטורעם — די פארוואנדטע לונגען.

און ס'האט אין מיר גערעדט אן אומבאקאנט גערייד, געמישט מיט קילן גראז, מיט פריילינג־טוי און שטערן: — „א, וויי מיר, איך צערין צוזאמען מיט מיין פרייד, צי וועט פארבלייבן כאטש א טיילכל פון מיין קערן?״

מיליאָנען יאָר געבענקט, געדרעמלט אויפן גרונט פון וועלטישן זכרון ווי אַ פּערל אונטער וואַסער . . . וואו איז די האַנט, וואָס האָט געצויגן מיך פון גרונט, צי וואַרפט זי מיך צוריק אונטערן זעלבן וואַסער ?

וואו איז מיין ערשטער טאָג און וואָס באַטייט מיין סוף אַצינד ווען איך פאַרשווינד זיך אויסצוטאָן פון פנים? אַנטפלעק פאַר מיר דעם סוד אין כּשופּדיקן שלאָף, צי וועט דען פון מיין איך ניט בלייבן קיין סימנים?״

טוט מיטאַמאָל אַ שלאָג אַ ווירבלענדיקע האַנט, פאַרוויקלט מיך אין ווינט, אין בליציקע געוועבן, און טראַגט אַוועק מיין גוף אן קברדיקן לאַנד. וואו ס'הערשט די טויטקייט בלויז פאַרויגלט מיטן לעבן.

דערזע איך רונד אַרום אַ פעלד מיט רויטן מאָן, און צווישן מאָן — סקעלעטן אַנגעטאָן אין טויען. און יעדער איז באַקענט, כאַטש נעם און רוף אים אָן און דאָס פאַרקרימטע מויל טו קושן און פאַרטרויען.

און כ'הער אַ שטים : — „ניט מיין, אַז טויט איז טאַקע טויט,
פאַראַן אַ טייל, וואָס בענקט ווי אומגעשטילטע ליבע.
אַט רייס איך אויס דעם טייל ביי דיר אונטערן הויט
און לאָז אים גיין פאַראויס באַפרייט פון מוז און סיבה“.

דערפיל איך ווי די האַנט שוין ברענט אין מיר און רייסט
פון אינגעווייד אַרויס אַ פינקלענדיקן עיקר,
און ס'טראַגט זיך מיר פאַרביי אין איך־געשטאַלט מיין גייסט
און גלייכצייטיק צעפאַלט מיין ערדנגוף אין שטיקער.

און צווישן רייטן מאַן מיט שטענגעלעך פון ווינט, —
עס וואַלגערט זיך מיין גוף און זינגט מיט די־אַ סטראַפּן
אַן אַפשייד־ליד צום גייסט, וואָס שטראַלט אַרויס, אַנטרינט,
און טראַגט אַ נייע בענטשונג און אַ נייעם האַפּן.

9טער חאָ, 1943.

א בריוו

ווי קען איך זיין פון גוטס און שלעכטס א מעסטער, —
ווען דו ביסט מיין געוויין און מיין געוויסן!
ניט בענטשונג, ניט פארשילטונג און ניט לעסטער
פארהיילן וועלן מיר די שארפע ריסן.
איך רוף צו דיר אין אַנגסטן אַ פאַרפּרעסטער
און אַלע וואונדן פאַכען דיר געריסן.
און אויך מיין חלום, אַוונטדיקע שוועסטער,
שוין קען מיך ניט אין צווייטער וועלט פאַרשליסן.

געגליכן צו אַ קוואַל, פאַרסטמט פון שלאַנגען
וואָס לייטערט זיך דורך היילן, צווישן שטיינער,
אַזוי איז דורך מיין האַרצן דורכגעאַנגען
די צייט און ערגעץ-וואו געוואָרן ריינער.
אַצינד בין איך אַן צייט. איך בין געפאַנגען
פון איבערבלייב, וואָס האַלט מיך אין די ציינער,
וואו צווישן די דערהרגעטע פאַרלאַנגען
געבליבן איז מיר איינער, איינער, איינער:

צו האָבן דיך, מיין מלאך מיין געטרייער!
איך זאָל זיך קענען ציען צו דיין אַטעם
אַזוי ווי אין אַ מדבר-נאַכט צום פייער
דער לעצטער מאַן פון אויסגעשלאַכטע שבטים.
נאָר אויב דו ביסט דערווייטערט אומגעהייער
און ס'איז די פרייד פון לייב פאַר מיר פאַרבאַטן;
טאָ זאָל דיין שאַטן ווערן מיין באַפרייער, —
איך וועל מיין מויל פאַרוואַרצלען אין דיין שאַטן.

טעפטענבער, 1943.

דאָס יינגל פון אייזן

. . . אן אויסגעברענטער שוואַרצער מגן-דוד
אויף זיין שטערן,
די האָר ווי קאַלטנס קראַפּעווע,
די אויגן — אייז אין פּרילינג,
און אויסגעשטאַרצטע געלע ריפּן אונטער לעכער, שמאַטעס,
איילט אַ יינגל, טראַגט זיך מיטן קעניגסבערגער שליאַך,
אַנגעלענט אָן סוקעוואַטן שטעקן.

ברייטע ווערבעס דאַפּלען זיך אין וואַסער.
קאַרנבלימלעך לאַקן דורך די זאַנגען —
און דאָס יינגל, אַנגעלענט אָן שטעקן,
איילט פאַראַוויס,
ווי ניט פאַר אים די וואַקסעכץ.
בלויז פון צייט צו צייט
ער טוט דעם קאַפּ אַ וואַרף אַהינטער,
ווי אַ פּויגל פאַרשנדיק, ווי ווייט איז נאָך דער שטורעם:
אים דאַכט זיך נאָך, מע יאַגט . . .

— זאָג מיר, קינד, וואוהיזן איז דיין געאייל,
צי וואַרט אויף דיר אַ שטוב, אַ טאַטע-מאַמע ?

בלייבט ער שטיין פאַרגליווערט אויף אַ וויל,
ווי ס'וואַלט די וועלט פאַרפילט אַ ליקוי-חמה:

— כ'האַב קיינעם ניט . . .
מע זאָגט, אין ווילנע איז אַ שול פאַראַנען,
אייל איך דאַרטן,
ס'איז נאָך ווייט פונדאַנען ? —

שטעלן מיר זיך ביידע אויף אַ באַרג
און כ'ווייז אים אָן, וואוהין צו שפּאַנען.

הייבט ער אונטער גאָר די וועלט אין טאַרבע,
און ער לאַזט נאָך אייליקער זיך גיין
דורך שטאַק און שטיין.

שריי איך אים פון ווייטן :
— יינגל, יינגל,
און דו אליין
פּונדאָנען ביסט, פּונדאָנען ? —

צינדן זיך ווי צונטער
זיינע קנייטשן,
די אויגן בעמען שמעלצן בלוען גאַלד,
און פונעם ליפּן־ווינקל טוט אַ שטאַלצקייט זיך באַווייזן :

— פּונדאָנען בין איך, האַ ?
איך בין פּוּן אַ י י ז ? !

אין טאג פון גאולה

אין טאג פון נצחון, ביים הייבן דעם בעכער,
איך זויל מיט די טייערסטע טרינקען לחיים!
נאָר אויסגעברענט פלעקיק די צייט איז מיט לעכער, —
עס פעלט דאָרטן יאָנקל און ס'פעלט דאָרטן חיים.

און כ'קען מיט מיין האַרץ ניט פאַרלאַטען די ריסן,
דאָך טאָר איך ניט בלייבן ביים יום-טוב קיין אבל.
— „צעפען זיך, פּרילינג, איך קום דיך באַגריסן!“
און ס'טוט זיך אָן עפן דער ערדישער טאָויל.

. . . איך זינק מיטן בעכער צו זיי, וועמעס חלום
די וואָר האָט באַלויכטן מיט הייליקע שווערדן.
„איך ברענג אייך דעם וויין פון נצחון און זאָל אים
פאַרוזכן די עדה, פאַרחתמעט אין ערדן!“

— „לחיים!“ — און ס'ציען זיך קנאַכנס צום בעכער,
באַלעבט ווערן שאַרבנס מיט הויט און מיט אויגן;
דער קאַפּ פון מיין מאַמען נעמט הייבן זיך העכער,
אַריבער די זילבערנע בענטשליכט געבויגן.

— „לחיים!“ — און ס'ווייזט זיך מיין אַלטינקער שכן
וואָס האָט בעתן אומקום געלייענט די פרשה . . .
און נאָכאַמאָל שטייגט מיטן אויסרוף: נצחון!
דער יונג אויף דעם פלאַמיקן טורעם פון וואַרשע.

— „לחיים!“ — און טיקטין אין מויל פון סכנה
ער דריקט דעם גאַראַנט אינעם בוזעם באַהאַלטן
און וויטענבערג ווי אַ צעשאַסענע פּאַנע
אַ פּלאַטער דערלאַנגט איבער אַלע געשטאַלטן!

אַ רגע . . . דער בעכער ווערט פּוסט. איך בין איינער,
ס'פאַרשליסן זיך ווידער די אויגן די פּולע
און פּייגל-געזאַנג טוט פאַרוויגן די ביינער
אין טאָג פון נצחון, אין טאָג פון גאולה.

דאָס קבר-קינד

דאָס קבר-קינדר

(א דראַמאַטישע כראַניק)

נאַכט. ווינט. צעריסענע וואַלקנס. ווען עס נעמט זיך לייטערן, באַווייזט זיך צווישן די מצבות דער קברן — אַ ייד פון קרוב אַכציק, אַנגעטאַן אין תכריכים, ער שאַרט זיך, אַנגעלענט אָן אַ רידל ווי אָן אַ שטאַק, און בלייבט שטיין אַ פאַרגאַפּטער, ווען ער דערהערט אַ פויגל-טרעל. ס'איז בלוטיק-שטיל. און גאַנץ אומגעריכט ווערט דאָס בילד באַגאַסן מיט לבנהדיקס.

ד ע ר י י ד :

ער זינגט ! דער פויגל זינגט. און איך —
דעם לעצטן קבר אויסגעגראָבן
פאַר זיך אַליין. איצט קען איך וואַרטן
מיט גרייטע שערבלעך און צוקאַפּנס
אַ זעקל ארץ-ישראל ערד.
כ'וועל זיך אַליין די שערבלעך אַנטאָן
און זאָגן קדיש נאָך מיין לעבן.
נאָר שווערן שווער איך ביי די אַלע,
וואָס האָבן זייער לעצטן מאַלצייט
געגעסן פון מיין רידל : כ'וועל
פון די מצבות ניט אַנטלויפן !
מצבות ! קינדער פונעם טויט,
כ'האָב ליב אייך מיט מיין גאַרער ליבשאַפט.
מיט מייע טרערן, וואָס קיין מענטש
האַט ניט געזען ביז איצט, באַפייכט איך
די אַפּגעקרישלט-אַלטע אותיות
אויף אייערע געפלאַצטע הערצער, —
זיי זאָלן ווי מנורות לייכטן,
און אויסברענען מיט זייער שיין
די מערדער-אויגן וואו זיי לוגן . . .

* באַקומען די ערשטע ליטעראַטור-פרעמיע, פונעם „פאַרבאַנד פון ליטעראַטן
און קינסטלער אין ווילנער געטאָ“, אין פּרילינג 1942.

כ'וועל ניט אַוועק. דאָ איז מיין היים
און אַלע מתים מיינע אורחים.
איך בין דער היטער פון חלומות
וואָס ווייסן ניט קיין אַנדער וואָר.

ס'איז שטיל. דער פויגל זינגט נאָך אַלין.
ס'איז הונגעריק מיין טרייע רידל.
און דאָרטן, אויף פּאַגאַרער בערג
פאַרקלאַמערטע אין סאַמע-אַרעמס
דער מאַרד פון קינדער-קעפלעך שפּריצט
און קומט אַהער צו מיינע ליפּן . . .

און אפשר גאָר זאָל איך אַוועק
צו מיינע צאַנקענדיקע ברידער,
און זאָל דער קברן זלמן-בער
פאַרוואַרצלען זיך אין זייער שאַטן ?
מיין אינגעווייד איז שוין פאַרסמט
פון גריזשען די בית-עולם-קרייטער.
פון טעג באַהאַלטן זיין קבר
מיט שערבלעך אויף די אויגן : אפשר . . .
איך הער דאָס לוישפּערן פון טויטע —
די ווידערשפּעניקייט דעם לעבן . . .
דעם שטורעם-רוף צום ווידער-אויפשטיין
איז מוירער דער צעפּוילטער שאַרבן.
און יעדער בין זאַגט : ניין, שרייט : ניין,
דעם וואונדער, ער זאָל ניי-צעבליען :
„צו קליין די פרייד, צו גרויס דער ווייטיק
און ס'גילטן מער ניט קיין געזעצן !”

(נאָכט ווערט ליכטיקער. די מצבות אַנגעטאַן אין לבנה-שיין ווי אין
קיטלעך, גליווערן באַוואַכטע מיט שאַטנס. די שאַטנס זיינען מענטשן-ענלעך,
ווינקען איינער צום צווייטן. און ווידער דערטראַגט זיך דאָס אַוונט-ליד פונעם
פויגל, וואָס גייט פאַמעלעך איבער אין אַן אַפּגעהאַקטן פרויען-געוויין דאָ ער-
געץ פון דער נאָענט.)

ד ע ר י י ד :

געוויין ? צי וויינט עס מיין נשמה ?
איך הער אין גראָזן אַ געשאַרד,
אַ שלוכצעניש פון עפעס אייגנס.
קען זיין, די שרעק האָט מיך געמסורט
און ס'האָט אַ גולן מיך באַמערקט,
באַמערקט און לזיערט טויזנט־אויגיק
צום אומברענגען דעם לעצטן ייד,
וואָס איז פאַרבליבן נאָך אין ווילנע ?
צוריק אין קבר, זלמן־בער,
דאָרט ביסטו זיכערער ביי זיך
אי מיטן טויט, אי מיטן לעבן . . .

(ער שאַרט זיך דורך, ווי אַ גייענדיקע מצבה צווישן די קברים און ציט
זיך צו זיין באַהעלטעניש אין גרוב. ווען ער קומט, שטייגט אַרויס פון אינע־
ווייניק אַ שניידנדיק פרויען־קול און פאַרשטעלט אים ווי אַ וואַנט.)

ד אַ ס ק ו ל :

ליב קינדעלע טייערס,
ניט אייל זיך, ניט אייל.
אין חלום אין האַרצנס
פאַרבלייב נאָך אַ ווייל.

דאָרט ביסטו מיינס נאָר
ווי ס'אויגס איז די טרער.
און אַנדערשוואו ביסטו
דעם טייוולס באַגער.

דו גאַלד פון מיין ליבע,
דו קרוין פון מיין בלוט, —
צו פרי נאָך, זאַלסט וויסן,
אַז אין קבר איז גוט . . .

ד ע ר י י ד :

ווער ביסטו, ווער ? דערצייל. איך בין
אַ ייד. ניט שרעק זיך פאַר מיין אַנטאָן.
איך בין דער קברן זלמן־בער,

וואָס הויזט דאָ וואַכנלאַנג אין קבר, —
באַהאַלט זיך פאַרן טויט — ביים טויט.
ווי קומסטו דאָ, פּונדוואַנען, זאַג?
און וואָס באַטייט אין גרוב דיין זינגען?

ד אָ ס ק ו ל :

אַ ייד . . . אַ לעבעדיקער ייד?
כאַ-כאַ, כאַ-כאַ! און אפשר נאַרסטו
מיד אַפּ, און האַסט מיד נאַכגעיאַגט
פּון דאָרטן, וואו דעם עפּלבוים
איך האָב געדריקט אין מיינע אַרעמס?

ד ע ר י י ד :

ניט שרעק זיך, פרוי . . . איך בין אַ ייד,
באַהאַלט זיך דאָ שוין דריי חדשים
און היט די שטילקייט. רייד, ס'איז זיס
דיין שטים און קרעפטיקט מיינע ביינער.
כ'האַב לאַנג שוין ניט געהערט קיין וואָרט,
קיין יידיש-מאַמעדיקס, קיין האַרציקס.
ווי רופט מען דיך, פּון וואַנען קומסטו?

ד אָ ס ק ו ל :

מע רופט מיד רחל. ווער איך בין —
דאָס ווייס איך ניט. ס'איז ערגעץ אַנדערש
מיין גייסט, און איך בין ניט פאַראַן מער.
גאָר אינעווייניק אין מיין לייב
שוין צאַפּלט זיך און ברעכט די תּפיסה
מיין צווייט, מיין אויסגעחלומט לעבן.
וואָס ווייסט ניט וואו עס ליגט זיין מאַמע
און וואו זיין טאַטע. —

ד ע ר י י ד :

שטילער, שטיל.
אַ ביסל וואַסער נעם, זיי רואיק,
איך פיל אין מיינע אַלטע גלידער
נעמט שטראַמען גאָר אַן אַנדער ליכט,
אַ נייע גבורה ניט צום גלייבן!

ד א ס ק ו ל :

. . . און דאָרט, אויפן טויטן-באָרג,
ניט ווייט פון גרוב, האָב איך געטראָפן
אַ פולן עפּלבוים, די זון
איז אין די עפעלעך פאַרגאַנגען.
איך האָב אַ שפּרונג געטאַן צום בוים,
זיך איינגעביסן מיט די ציינער
און ניט פון אַרט. עס האָט מיין קינד
געשטורעמט אין מיין לייב, געוואָרנט,
און כ'האַב געפאַלגט. מיך האָט אַ מערדער
אַ ריס געטאַן; די הענט געשניטן,
און אומגעוואָרפן אויף דער ערד.
נאָר איך האָב אַלץ אין מיין אַרעמס
געדריקט דעם בוים, געקושט, געביסן,
ניט אָפּגעלאָזט. און איבער מיר,
צוגלייך מיט קלעפּ און שיסערייען,
געפאַלן זיינען עפל, עפל,
אַ וועלט מיט גאַלדיק-רויטע עפל
און אויסגעמישט זיך מיט מיין בלוט.
ביינאַכט. ווי פינגער אין אַ לאַדן

האַט אָנגעקלאַפט אין מיר דאָס קינד :
„אַנטלויף!“ כ'האַב און געוואַכט. דערנעבן
גערויכערט האָבן זיך די פעלדער,
באַגאַסענע מיט קאַלך. אין לופטן
געהאַנגען זיינען נאָך די קולות
פון די פאַרשונגענע. און העכער —
די שטערן — זייערע נשמות. —
דער פינקליקסטער — פון מיין מאַן.

כ'האַב אָפּגעלאָזט דעם בוים. אַנטלאָפן.
און יעדער שוועל איז מיר געווען
אַ הונט. און ערגער נאָך די — מענטשן.
ביז וואַנען, כ'ווייס ניט ווי אַזוי
איך בין פאַרקראַכן איצט אַהערצו
און טרעפּנדיק אַ גרייטן קבר
אַריינגעוואָרפן דאָרט מיין גוף.

ד ע ר י י ד :

אַ טאַטע־פּאַטער, ווי דו גערסט
מיט אַלע פּראַוואַונגען מיין עלטער!
נאָר עפעס ווער איך שטאַרק, ווי ס'וואָלטן
די אַלטע טויטע מיר געשאַנקען
די גבורה זייערע, וואָס קיינער
באַדאַרף ניט מער. דאָס קינד מוז לעבן
דאָס קינד, דאָס קינד. —

(די פּרוי נעמט זיך וואַרפֿן אין קראַמפּן, ווי עמעץ וואָלט זי וואַרגן. די
הענט שטרעקן זיך אַרויפּצו אין אַ פּאַרצווייפּלטן געבעט. זלמן־בער פיבערט
איר אַנטקעגן אין עקסטאַז און רייסט פון זיך די תּכּריכּים.)

ד ע ר י י ד :

זיי שטאַרק. דו מוזט געבוירן ס'קינד,
כ'וועל העלפּן, כ'וועל . . . אים זיין אַ פּאַטער.
כ'וועל אויסבעטן די גרוב מיט בלעטער
עס זאָל דיר וואַרעם זיין און הימיש . . .
פון מיינע קליידער די תּכּריכּים
וועט סטייען ווינדעלעך און וויקלעך.
און מילך וועט געבן אונדז די ציג,
וואָס וואָגלט אום אויף דעם בית־עלמין.
דאָס קינד מוז לעבן,
לעבן,
לעבן.

ווייל ס'איז געזאַלט פון גאָט אַליין
צו זיין משיח!
שופרות, בלאַזט
און פּראַלט איר ביינעריקע קברים!

נאָך יינגלווייז,
אַמאַל, אַמאַל,
האַט מיר פּאַרטרויט מיין פּרומער זיידע:
„דער האָר משיח וועט געבוירן
ניט דאָ, וואו אַלע מענטשן־קינדער,
פון טיפּן קבר וועט ער קומען
כדי שוין קיינמאַל ניט צו שטאַרבן.“

ד א ס ק ו ל :

א, מאמע, וואס דו ליגסט ניט ווייט,
דערבארעם זיך אויף מיר, דערבארעם!

ד ע ר י י ד :

זיי שטארק, דו מוזט געבוירן ס'קינד,
זיי שטארק, ווי איך בין איצט געווארן
ביים זען די אויגן דיינע, באַלד
וועט ליכטיק ווערן אינעם קבר
און אויך אין האַרצן —

ד א ס ק ו ל :

מאמע! מאמע!

ד ע ר י י ד :

עס העלט. שוין רויטלט זיך דער מזרח,
און מיט דער קברים־נאַכט צוזאַמען
פאַרגייט מיין ציטערניש, אַצינד
באַדאַרף איך מער שוין ניט מיין רידל.
זי וועט אַליין נקמה נעמען
אַן גאַרער וועלט.
אַ! סאַראַ זכיה
אַזאַ געבורט דאָ צו דערלעבן,
אַזאַ געבורט!

ד א ס ק ו ל :

מאמע, מאַ —

(די שטים בלייבט אָפּגעהאַקט, קאַלט. פאַרגייט צווישן די מצבות. אַנ־
שטאַט איר הילכט אַרויף דאָס קול פון ני־געבוירענעם. זלמן־בער מיט
אויסגעשטרעקטע הענט, בייגט זיך איין איבערן קבר. ס'ווערט העלער, הע־
לער, די מצבות צינדן זיך)

ד ע ר י י ד :

געבוירן! ווי די זון געבוירן
אין קבר פון דער נאַכט, —
געבענטשט זיי!

און מזל-טוב דיר, מאַמע רחל,
און דיר דעם קברן זלמן-בער
און אייך, איר נאָענטע און ווייטע —

(ער בלייבט ליגן ווי פאַרכישופט ביי דעם ראַנד פון קבר, באַלויכטן פון
אַנטקעגנדיקן זון-אויפגאַנג. איין האַנט האַלט ער אינעווייניק. די צווייטע
— אויפן שטערן. מיט אַ קול פון ליכטיקן נצחון זינגט ער:)

געבוירן דער וואונדער, געבוירן דאָס קינד,
אין הייליקער קראַפּעווע-גרוב, אין דער בלינד,
פאַר אייך איז דערווייל נאָך דער סוד ניט אַנטפלעקט:
דאָס קינד ליגט אין שויס פון די מתים און לעקט
ווי מילך, דאָס געווייזן פון זיין מאַמען.

און אַלע, וואָס וואַגלען און ווייסן ניט וואו,
און אַלע, וואָס זוכן אין פייער אַ רו, —
צי היילט זייער חלום דאָס ליכט פון זיין שטים?
צי הערן זיי אים, צי באַשווערן זיי אים
און אַטעמען איין זיינע קלאַנגען?

נאָר ס'פילן אים גרעזעלעך אונטער דער ערד,
און זויגישע קינדער ביים אַנבליק פון שווערד, —
און ס'האַרץ פון אַ שטערן אומזינדיק און ריין
און איך, דער פאַרשטיינערטער קברן אַליין,
אין אַלע — פון אונטער די שטיינער!

(ווען ער ענדיקט זינגען, דרינגט אַרויף אויסן קבר אַ דינע מוזיק ווי פון
אַ פידל. ס'איז דער קול פון דעם קבר-קינד אין צעבליטן באַגינען.)

12טער אַפּריל, 1942.

